

MINÄ PYSTYN!

– Pitkäkestoinen yrittäjyyskasvatus nuorten
tulevaisuuden hyvinvoinnin perustana

© Kirjoittajat ja HAAGA-HELIA ammattikorkeakoulu

HAAGA-HELIA:n julkaisut Kehittämöraportit ja tutkimukset 2018

Teos on suojattu tekijänoikeuslailla (404/61). Teoksen valokopiointi kielletty, ellei valokopiointiin ole hankittu lupaa. Lisätietoja luvista ja niiden sisällöstä antaa Kopiosto ry, www.kopiosto.fi. Teoksen tai sen osan digitaalinen kopioiminen tai muuntelu on ehdottomasti kielletty.

Julkaisija: HAAGA-HELIA ammattikorkeakoulu

Taitto: Nuori Yrittäjyys ry/ Anne Jokisaari

Lisätietoja Nuori Yrittäjyys ry:stä ja ICEE-tutkimuksesta: info@nuoriyrittajyys.fi.

Sisällys

1 Johdanto – kokonaishyvinvoinnista menestystekijä	4
1.1 Selvitystyön viitekehys, näkökulmat ja rajaukset	5
1.2 Keskeiset käsitteet.....	7
2 Nuorten tulevaisuuden toimintaympäristön ja hyvinvoinnin konteksti.....	8
2.1 Työn murroksen vaikutus tulevaisuuden nuorten työuriin	8
2.2 Yrittäjyys tulevaisuuden työelämäosaamisen keskiössä.....	10
2.3 Nuorten hyvinvointiin vaikuttavat tekijät ja tulevaisuuden työelämähaasteet.....	14
3 Pitkäkestoinen yrittäjyyskasvatus nuorten hyvinvoinnin tukena osana koulutusjärjestelmää	18
3.1 Yrittäjyyskasvatuksen tavoitteet, menetelmät ja haasteet oppilaitosympäristössä	18
3.2 Minäpystyvyys ja identiteetin kehittyminen oman polun rakentamisessa.....	19
3.3 Nuori Yrittäjyys -toiminnan ja Vuosi Yrittäjänä -ohjelman kuvaus	21
4 ICEE-tutkimus – Vuosi yrittäjänä -ohjelman vaikuttavuus.....	22
5 NY Vuosi Yrittäjänä -ohjelma osaamistarpeiden yrittäjyyden ja nuoren kokonaishyvinvoinnin oppimisympäristönä	26
Lähteet.....	28

1 Johdanto – kokonaishyvinvoinnista menestystekijä

Ihmisen hyvinvointi on yhteiskunnan keskeinen päämäärä. Se on tila, jossa yksilön perustarpeet on tyydytetty ja ihminen kokee onnellisuutta (Allard 1976). Kestävää kehitystä yhteiskunnassa ja taloudessa voidaan tuottaa vain ympäristön, talouden ja hyvinvoinnin ollessa tasapainossa keskenään. Nyky-yhteiskunnassa hyvinvointia on kuitenkin totuttu tuottamaan talouskasvun ja kulutuksen kautta. Ihmisen kokonaishyvinvoinnin näkökulmasta ihmisen perustarpeet kuten työ, asunto, koulutus, terveys, ystävyys- ja perhesuhteet sekä itsensä toteuttaminen tulee olla tasapainossa. Työelämän ja yhteiskunnan nopeat muutokset ovat vaikuttaneet ihmisten kokonaishyvinvointiin sitä heikentävästi ja kaikissa ikäluokissa esiintyy arjenhallinnan ongelmia (Hämäläinen 2009).

Nuorten syrjäytymisestä on puhuttu viime vuosina paljon, mutta tarkkaa määrää on vaikea arvioida. Nuorten syrjäytyminen johtuu huono-osaisuuden kasaantumisesta, jolloin nuorten arjen hallinta vaikeutuu. Erityisesti kouluttamattomien nuorten ryhmässä syrjäytymisen vaara on suurin. (THL 2018.)

Työn murroksessa ammatit ja työtehtävät muuttuvat ja ihmisten työurien oletetaan olevan monimuotoisempia, vapaampia ja yksilöllisempiä. Samalla työelämässä vaadittava osaamistarve lisääntyy. Tulevaisuuden työ vaatii entistä enemmän yrittäjyyteen liittyvää osaamista, kuten itseohjautuvuutta, itsensä johtamista, mahdollisuuksien löytämistä ja niihin tarttumista, riskinottoa sekä epävarmuuden sietoa. Nuorten olisi tärkeää kehittää erilaisia metataitoja, kuten joustavuutta, uusien asioiden omaksumiskykyä, ryhmätyötaitoja, vuorovaikutustaitoja ja verkosto-osaamista (Anttila ym. 2018). Työn tekemisen tavoissa tapahtuvat murrokset vaativat muutoksia myös kansallisesti järjestetyssä sosiaaliturvassa, eläkelainsäädännössä sekä koulutuksessa (Kovalainen 2017).

Oppilaitosten tehtävänä on ennakoida yhteiskunnallisia muutoksia ja luoda oppimisympäristöjä, joissa nuoret oppivat asettamaan henkilökohtaisia oppimistavoitteita. Lisäksi oppilaitosten tulee myös tukea nuoria omaksumaan sellaisia työelämätaitoja, joita tulevaisuuden työmarkkinoilla tarvitaan. Kipinä elinikäiseen oppimiseen tulisi istuttaa nuoriin viimeistään toisella asteella. (Sitra 2017a.)

”Tulevaisuuden työelämä edellyttää jatkuvasti uusiutuvaa osaamista”

Yrittäjyys uudistaa yhteiskuntaa ja luo työmahdollisuuksia. Euroopan komissio on asettanut tavoitteekseen yrittäjyysaktiivisuuden ja yrittäjyyskasvatuksen tukemisen jäsenvaltioissa (European Commission 2018). Yrittäjyyden vauhdittaminen sekä taloudessa että oppilaitoksissa on haastavaa.

Julkisessa keskustelussa ja mediassa yrittäjyydestä esitetään polarisoitunut kuva: toisessa päässä korostetaan yrittäjien uhrautumista työlleen ja yrittämiseen liittyvää jatkuvaa konkurssiuhkaa, toisessa päässä puolestaan 'hypetetään' nopeasti kasvavaa startup-yrittäjyyttä ja helppoa rikastumista. (Hyrkäs 2016; Römer –Paakkanen ja Suonpää 2017.)

Vaikka Suomen Opetus- ja kulttuuriministeriö on jo vuodesta 1995 lähtien tavoitellut yrittäjyyskasvatuksen saamista kattavasti Suomen koulutusjärjestelmän kaikille asteille, ei yrittäjyyskasvatus vielä käytännössä tavoita kaikkia nuoria kaikilla koulutusasteilla ja -aloilla. Opettajilla ja rehtoreilla on edelleen varsin kapea käsitys yrittäjyydestä ja yrittäjyyskasvatuksen tavoitteista. Monet näkevät yrittäjyyskasvatuksen lähinnä yrityksen perustamisena ja liiketoimintana eivätkä siksi koe sitä tärkeänä. Joillakin koulutusaloilla yrittäjyyden edistäminen ja yrittäjänuralle kannustaminen koetaan vieraaksi – tai jopa epäeettiseksi. Jos yrittäjyyttä ei mielletä kaikille kansalaisille tarpeellisena osaamisena vaan yrittäjyyttä markkinoidaan nuorille 'kovana bisneksenä', he eivät aktiivisesti osaa hakeutua tarjolla oleviin yrittäjyyden opintoihin.

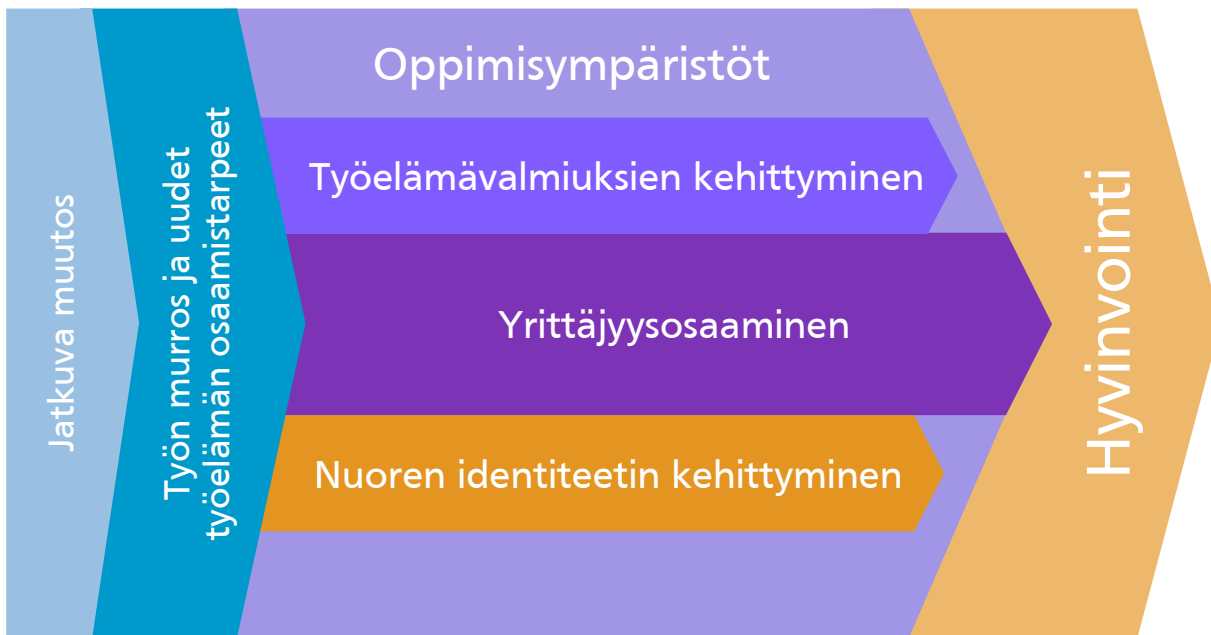
Euroopan komission (2012) ja Suomen opetus- ja kulttuuriministeriö (OKM 2017) ovat linjanneet yrittäjyyskasvatuksen osaksi opetussuunnitelmia kaikilla kouluasteilla. Eri koulutusasteiden ja alojen tulisi myös tehdä yhteistyötä yrittäjyyden edistämässä ja yrittäjyyskasvatuksessa siten, että yrittäjyyden edistämisen tulisi muodostua oppijan kannalta katkeamaton polku. Oppilaitosten johdon ja opettajien mielikuvat yrittäjyydestä sekä opettajien saama yrittäjyyskasvatuskoulutus eivät riittävästi tue suunnitelmallista yrittäjyyskasvatuksen toteuttamista osana koulutusjärjestelmää.

Tarvitaan kokonaiskuvan kirkastamista – opettajille pitää tuoda esiin niitä hyötyjä, jotka vaikuttavat laaja-alaisesti nuoren oppimiseen ja hyvinvointiin.

1.1 Selvitystyön viitekehys, näkökulmat ja rajaukset

Kuviossa 1 kuvataan selvityksen viitekehystä, josta nähdään, miten länsimaisissa yhteiskunnissa tapahtunut ja edelleen jatkuva muutos aiheuttaa muutoksia perinteiseen työnteon tapaan ja työelämän tulevaisuuden osaamistarpeisiin. Jo nyt on havaittu, että työelämäosaamisessa lähes kaikissa työtehtävissä korostuu yrittäjyysosaaminen. Nuorten identiteetti kehittyy ja muuttuu matkalla lapsuudesta aikuisuuteen (esimerkiksi Jordán-Conde, Mennecke, ja Townsend, 2014).

Työelämävalmiudet rakentuvat koulutuksen aikana sekä koulutuksen eri vaiheissa tapahtuvissa työelämään tutustumisjaksoissa, työelämäkokeiluissa, työharjoitteiluissa ja heti koulutuksen jälkeen hankitun työkokemuksen aikana. Työelämässä tarvittavan osaamisen hallitseminen vaikuttaa suuresti nuoren työllistymismahdollisuuksiin ja sitä kautta myös nuoren mahdollisuuksiin vaikuttaa omaan kokonaishyvinvointiinsa.

Kuvio 1. Selvityksen viitekehys.

Tässä selvityksessä on tavoitteena pohtia yrittäjyyskasvatuksen vaikutusta nuoren kokonaishyvinvointiin osana laajempaa yhteiskunnallista toimintaympäristöä. Selvityksen tarkemmat näkökulmat ovat:

- A. Nuorten tulevaisuuden toimintaympäristön ja hyvinvoinnin konteksti
- B. Pitkäkestoinen yrittäjyyskasvatus nuorten hyvinvoinnin tukena osana koulutusjärjestelmää
- C. Lukuvuoden mittaisen Vuosi yrittäjänä -ohjelman vaikuttavuus eurooppalaisen ICEE-tutkimuksen tulosten perusteella
- D. NY Vuosi yrittäjänä -ohjelma osaamistarpeiden, yrittäjyyden ja nuoren kokonaishyvinvoinnin oppimisympäristönä

Tässä selvityksessä keskitytään toisen asteen Vuosi Yrittäjänä -ohjelmaan oppimisympäristönä. Selvityksessä on rajattu pois muut kouluasteet sekä kotona ja vapaaajalla tapahtuva oppiminen.

1.2 Keskeiset käsitteet

Työelämäosaaminen on työssä menestymiseen tarvittavia tietoja, taitoja ja asenteita (Hanhinen 2010, 48).

Yrittäjyysosaaminen tarkoittaa yrittäjämäistä käyttäytymistä ja ominaisuuksia sekä yrittäjätaitoja, joita yrittäjät tarvitsevat työssään. Yrittäjämäisessä toiminta- ja ajattelutavassa korostuvat mahdollisuuksien löytäminen ja niihin tarttuminen, tavoitteellisuus, luova ongelmanratkaisu, verkostoituminen, itsensä johtaminen, neuvottelu- ja vakuuttaminen, strateginen ajattelu sekä epävarmuuden sieto. (Gibb 2005). Yrittäjien lisäksi yrittäjyysosaamista tarvitaan nykyisillä ja tulevaisuuden työmarkkinoilla lähes kaikissa työtehtävissä, myös palkkatyössä toimittaessa. Yrittäjyysosaamista määritellään helposti käytäntöön soveltuvalla tavalla eurooppalaisessa yrittäjyyden viitekehyksessä, EntreCompissa, jonka mukaan yrittäjyysosaaminen jakautuu kolmeen osaamisalueeseen: 1) Ideoihin ja mahdollisuuksiin, 2) resursseihin ja 3) toimintaan (McCallum ym. 2018).

Yrittäjyyskasvatuksen avulla yksilöt harjaantuvat ottamaan vastuuta ja kehittämään yrittäjämäisiä taitoja, tietoja ja asenteita, jotka ovat välttämättömiä yksilöiden omien tavoitteiden saavuttamiseksi (European Commission 2018a).

Kokonaishyvinvoinnin näkökulmasta ihmisen perustarpeet kuten työ, asunto, koulutus, terveys, ystävyys- ja perhesuhteet sekä itsensä toteuttaminen tulee olla tasapainossa (Hämäläinen 2009).

Minuus voidaan määritellä yksilön refleksiiviseksi tietoisuudeksi itsestään ja **identiteetin** avulla kerrotaan muille "kuka minä olen" tai "keitä me olemme". Minuus ja identiteetti eivät ole annettuja, vaan niitä on pohdittava tietoisesti. Identiteettityö vaikuttaa elämäntapaan, opiskeluun, työntekoon ja kuluttamiseen liittyviin valinnanmahdollisuuksiin. (Saastamoinen 2006.)

Suomen **koulutusjärjestelmä** muodostuu varhaiskasvatuksesta, jota järjestetään lapsille pääsääntöisesti ennen oppivelvollisuuden alkamista, esiopetuksesta, jota järjestetään lapsille pääsääntöisesti oppivelvollisuutta edeltävänä vuonna, yhdeksänvuotisesta yleissivistävästä perusopetuksesta (peruskoulu), peruskoulun jälkeisestä toisen asteen koulutuksesta, johon kuuluvat ammatillinen koulutus ja lukiokoulutus, korkea-asteen koulutuksesta, jota annetaan ammattikorkeakouluissa ja yliopistoissa, aikuiskoulutusta on lisäksi tarjolla kaikilla koulutusasteilla (OKM 2018a).

2 Nuorten tulevaisuuden toimintaympäristön ja hyvinvoinnin konteksti

2.1 Työn murroksen vaikutus tulevaisuuden nuorten työhöön

Teollistumisen aikakaudesta lähtien länsimaissa kansalaisten toimeentulo on tullut palkkatyöstä, joka on perustunut jatkuvaan talouskasvuun ja kulutuksen lisääntymiseen. Kulutuksen lisääntyminen puolestaan on johtanut luonnonvarojen ja fossiilisten polttoaineiden käytön lisääntymiseen. (Hämäläinen 2009.) Megatrendit kuten globalisaatio, digitalisaatio, väestörakenteen- ja ilmastonmuutos ovat keskinäisriippuvaisia ilmiöitä, jotka muuttavat sekä yhteiskuntarakenteita että työntekemisen tapoja. Globaali kohtalonyhteys synnyttää usein ennakoimattomia, valtioiden rajoja ylittäviä ongelmia, joiden ratkaiseminen vaatii yhteistä visiota tulevaisuudesta. (Kiiski Kataja 2017.) Ihmiskunnan selviytyminen riippuu paljolti siitä, kuinka kestävästi saamme ympäristön, talouden ja hyvinvoinnin toimimaan yhdessä. Globaalien kasvun edellytykset rakennetaan kuitenkin kansallisella, paikallistasolla ja eri organisaatioissa. (Hämäläinen 2009.)

Globaalien maailman jatkuva muutos vaikuttaa myös työhön, ammatteihin, työtehtäviin, työtapoihin, työnteekijän ja työnantajan suhteeseen, organisaatorakenteisiin sekä työssä tarvittavaan osaamiseen. Työ muuttuu kuitenkin toisilla toimialoilla hitaammin ja muutoksen eritahtisuus vaikeuttaa lainsäädännön ajantasaistamista. Kun matalaa ja korkeaa osaamista vaativien ammattien määrä lisääntyy ja keskipalkkaisten ammattien määrä vähenee ammattirakenteet ja tulonjako polarisoituvat (Hautamäki, Leppänen, Mokka ja Neuvonen 2017; Rintala ja Nokelainen 2018). Oppilaitoksilla on oma tärkeä rooli ennakoita nuorten tulevaisuuden osaamistarpeita ja toteuttaa niitä opetuksessa (OKM 2018b).

”Oppiminen ja osaaminen polarisoituvat”

Työn sisällöt ja käytännöt muuttuvat ja tulevaisuudessa esimerkiksi rutiinityöt ovat uhattuna, koska ne voidaan korvata roboteilla. Automatisoituminen ei kuitenkaan ole yhtä nopeaa kaikilla aloilla. Niin sanotuissa high touch -ammateissa (esimerkiksi sairaanhoitajat), joissa vaaditaan vuorovaikutusosaamista, huolehtimisesta sekä hyvän olon tuottamisesta, ihmistyön korvaaminen ei ole helppoa. Muutokset kuitenkin uudistavat taloutta ja monissa ammateissa digitaaliset ratkaisut parantavat ja tehostavat työnteekijöiden päätöksentekoa. Digitaalisuuden vastapainoksi kiinnostus monia perinteisiksi koettuja käsityöammatteja kohtaan on kasvanut. (TEM 2014; Anttila ym. 2018.) Useiden tekoälyasiantuntijoiden mukaan työ muuttuu, mutta ihmistyö ei kuitenkaan kokonaan katoa (Toiminen 2017, 14). Yrittäjyys tarjoaa uudenlaisen mahdollisuuden myös high touch -alojen työn kehittämiseen.

Tulevaisuudessa siirrytään perinteisistä hierarkisista organisaatiomalleista kohti kustannustehokkaampia ja itseorganisoituvia, usein väliaikaisia työyhteisöjä (Anttila ym. 2018, 34), kuten osuuskunnat, erilaiset alustat, jakamistalous ja yhdessä tuottaminen (VNK 2017). Alustataloudessa yritys luo alustan, jonka kautta se myy palveluita tai tuotteita yrityksille ja yksityishenkilöille (esimerkiksi Airbnb). Alustatalous muuttaa liiketaloudellisia ansaintamalleja ja saattaa vaikuttaa siten, että yksilöiden työsuhteista ja toimeentulosta tulee pirstaloitunutta.

”Toimeentulo on palasina maailmalla”

Yksilön työura on aikaisemmin tyypillisesti koostunut kolmesta vaiheesta: opiskelu, työssäolo ja eläköityminen. Tulevaisuuden työurille puolestaan on tyypillistä erilaiset siirtymät työtehtävästä toiseen, ajoittaiset katkokset työsuhteessa tai lisääntyvä uhka työsuhteen loppumisesta. Työn muutosten vaikutukset näkyvät yksilöiden työurissa, joiden uskotaan jatkossa olevan monimuotoisempia, vapaampia ja yksilöllisempiä, mutta samalla vaativampia. Työn monimuotoistumisesta on jo esimerkkejä, kuten postinkuljettajat, jotka jakavat postia, ajavat nurmikoita ja hoitavat vanhuksia. Jatkossa työssä kuin työssä edellytetään erityisesti itseohjautuvuutta. Itseohjautuva yksilö käyttäytyy yrittäjämäisesti hyödyntäen hänelle annettua autonomiaa vaikuttaa omaan työhönsä. Sisäisen motivaation avulla itseohjautuva yksilö pystyy johtamaan omaa toimintaansa, mikä puolestaan vaikuttaa työn tuloksiin ja työntekijän hyvinvointiin. Monet toivovat, että heidän työnsä olisi merkityksellistä. Kaikilla ei kuitenkaan ole edellytyksiä ottaa vastuuta oman osaamisen kehittämisestä, joten tukea itsensä johtamisessa tarvitaan. Tulevaisuudessa, kun työtä tehdään eri rooleissa, eri muodoissa ja eri paikoissa eri tahoille, jokaiselta, riippumatta iästä, vaaditaan oman osaamisensa jatkuvaa kehittämistä eli elinikäistä oppimista. (Lehikoinen ym. 2002; Sitra 2017b; Anttila ym. 2018.)

”Työllä pitää olla merkitys”

Vaikka itsensä työllistäminen ja yrittäjäyys voisivat tarjota kaikille mahdollisuuden monipuolistaa ja täydentää työuraansa, koulutusjärjestelmämme edelleen valmentaa opiskelijoita pikemminkin työllistymiseen julkisen sektorin tai suuryritysten palveluksessa kuin työskentelyyn pk-sektorilla tai itsenäiseen yrittäjyyteen. Yrittäjyyttä pidetään edelleen palkkatyötä turvattomampana. (Römer-Paakkanen 2018.) Vaikka nuorten yrittäjyysinnostus onkin kasvanut 2010-luvulla, koulutustarjoomaa tulee kehittää nuorten tarpeita paremmin vastaavaksi. Nykyisenkaltaiset yhteiskunnan jäykät järjestelmät eivät tue tulevaisuuden työelämää, joten tarvitsemme pitkäjänteistä politiikkaa ja yhteistä tulevaisuuden visiota (Anttila ym. 2018).

Jo ennen vuosituhaten vaihdetta Pinchot ja Pinchot (1996, 51) painottivat, että tulevaisuuden haasteet edellyttävät älykkäitä, eläviä organisaatioita, joissa siirrytään rutiinitehtävistä innovatiivisuuteen ja välittämiseen, yksilötyöstä tiimityöskentelyyn, funktiopohjaisesta työskentelystä projekteihin, kapea-alaisuudesta monitaitoisuuteen, ylhäältä päin koordinoinnista kollegoiden väliseen koordinointiin ja esimiesten vallasta asiakkaiden valtaan.

2.2 Yrittäjyys tulevaisuuden työelämäosaamisen keskiössä

Työn kautta ihminen saa elannon, sosiaalisen viitekehityksen sekä tunteen kuulua yhteiskuntaan. Työssä osaamista voidaan ryhmitellä kolmeen pääryhmään: henkilökohtainen osaaminen, sosiaalinen osaaminen ja ammattiosaaminen. Yksilön henkilökohtainen osaaminen liittyy itsetuntemukseen eli ymmärrykseen siitä kuka olen, mitä osaan, ja mitä haluan tulevaisuudelta. Henkilökohtainen osaaminen luo perustan sosiaalisen osaamisen kehittymiselle. Sosiaalinen osaaminen perustuu yksilön kykyyn viestiä ja olla vuorovaikutuksessa muiden kanssa eri tilanteissa. Esimerkkeinä sosiaalisesta osaamisesta voidaan mainita verkostoituminen uusien työtehtävien ja projektien löytämiseksi, yhdessä tekeminen monimutkaisten ongelmien ratkomi- seksi ja päätöksien tekemiseksi erilaisissa verkostoissa ja tiimeissä. Ammattiosaa- mista tarvitaan, jotta yksilö pystyy tuottamaan lisäarvoa omassa työtehtävässään. (NVL 2006; Sitra 2017b.)

Tulevaisuuden työssä tarvitaan yhä koulutetumpaa ja osaavampaa työvoimaa, mikä saattaa haastaa yksilön hyvinvointia, kun työn, vapaa-ajan ja opiskelun rajat hämärtyvät. Erityisesti tulevaisuuden työelämätaidoksi nousee kyky oppia ja siirtyä tehtävästä toiseen eri rooleissa. Elinikäinen oppiminen tarkoittaa koko elinkaaren aikaista oppimisesta, joka ulottuu elämän eri alueille. Elinikäiseen oppimiseen tul- lisikin ohjata jo varhaiskasvatuksesta alkaen. Elinikäinen oppiminen liittyy kolmeen oppimisen tapaan: Formaaliin oppimiseen, joka on organisoitua tutkinto- tai val- mennusjärjestelmän tuottamaa oppimista, informaaliin oppimiseen, joka tarkoi- ttaa arjessa, kotona, työpaikalla tai vapaa-ajalla tapahtuvaa oppimista, jolla ei ole selkeää tavoitetta, sekä nonformaali oppiminen, joka on tavoitteellista, mutta ta- pahtuu koulutus- ja valmennusjärjestelmän ulkopuolella. (OKM 2018; Colardyn ja Bjørnåvold 2004.)

“Tulevaisuudessa pitää koko ajan oppia uutta ja siirtyä tehtävästä ja roolista toiseen.”

World Economic Forum (2015, 3) on määritellyt 16 keskeistä kaikkia koskettavaa elinikäiseen oppimiseen liittyvää osaamisaluetta:

Peruslukutaidot: <ol style="list-style-type: none">1. yleinen lukutaito,2. numerolukutaito,3. tieteellinen lukutaito,4. tietotekniikan lukutaito,5. taloudellinen lukutaito,6. kulttuurinen ja kansalaislukutaito,	Taidot: <ol style="list-style-type: none">7. kriittinen ajattelu,8. ongelmanratkaisutaidot,9. luovuus, kommunikointitaidot,10. yhteistyötaidot,	Ominaisuudet: <ol style="list-style-type: none">11. uteliaisuus,12. aloitekyky,13. kestävyys/sitkeys,14. sopeutumiskyky,15. johtamistaito,16. sosiaalinen ja kulttuurinen tietoisuus.
--	---	---

Edellä mainitut osaamisalueet ja taidot ovat tärkeitä, vaikka niitä ei olekaan vielä määritelty yksiselitteisesti. (World Economic Forum 2015, 3.)

Erialaisten metataitojen (joustavuus, kyky omaksua uusia asioita, ryhmätyötaidot, vuorovaikutus- ja viestintätaidot, verkosto-osaaminen, itseohjautuvuus, itsesäätely ja kansainvälisyysosaaminen) hallinta on tärkeää ja ne pitäisi olla osaamisen keskiössä jo toisella asteella (Anttila ym. 2018; Rintala ja Nokelainen 2018). Metataitoja tarvitaan tulevaisuuden elinkeinoelämän kilpailukyvyn turvaamiseksi ja henkilöstön tulee osallistua aktiivisesti yrityksen kehittämiseen ja uusien ratkaisujen löytämiseen niin omassa työssään kuin koko työyhteisössä (Lehikoinen ym. 2002, 28). Tällainen sisäinen yrittäjyys eli yrittäjämäinen ajattelu- ja toimintatapa yrityksen sisällä on keskeinen osaamisvaatimus, jota nuorilta työelämään astuviltakin edellytetään (NVL 2006; Sitra 2017b).

”Yrittäjämäinen ajattelu ja toiminta ovat metataitoja”

Tulevaisuuden epävarmassa ja monimutkaisessa maailmassa kaikkeen työhön on tulossa yhä enemmän yrittäjyyden luonnetta eli työ yrittäjäistyy (Heinonen ja Ruotsalainen 2012). Yrittäjämäisen toimintatavan vaatimus, jatkuva muutos ja uusien asioiden oppiminen edellyttävät elinikäistä oppimista ja aktiivisuutta työmarkkinoilla pysymisen turvaamiseksi.

Taulukossa 1 kuvataan yrittäjyysosaamista eli yrittäjämäistä käyttäytymistä ja ominaisuuksia sekä yrittäjätaitoja, joita yrittäjät tarvitsevat työssään (Gibb 2005). Ne ovat paljolti samanlaisia kuin jo aikaisemmin kuvatut työelämässä tarvittavat osaamiset ja taidot. Yrittäjämäisessä toiminta- ja ajattelutavassa korostuvat lisäksi mahdollisuuksien löytäminen ja niihin tarttuminen, tavoitteellisuus, luova ongelmanratkaisu, verkostoituminen, itsensä johtaminen, neuvottelu- ja vakuuttaminen, strateginen ajattelu sekä epävarmuuden sieto. Yrittäjä oppii tyypillisesti kopsioimalla toisilta, virheitä tekemällä, ongelmia ratkaisemalla, kokeilemalla, löytämällä ja kovalla työllä (Gibb 1997).

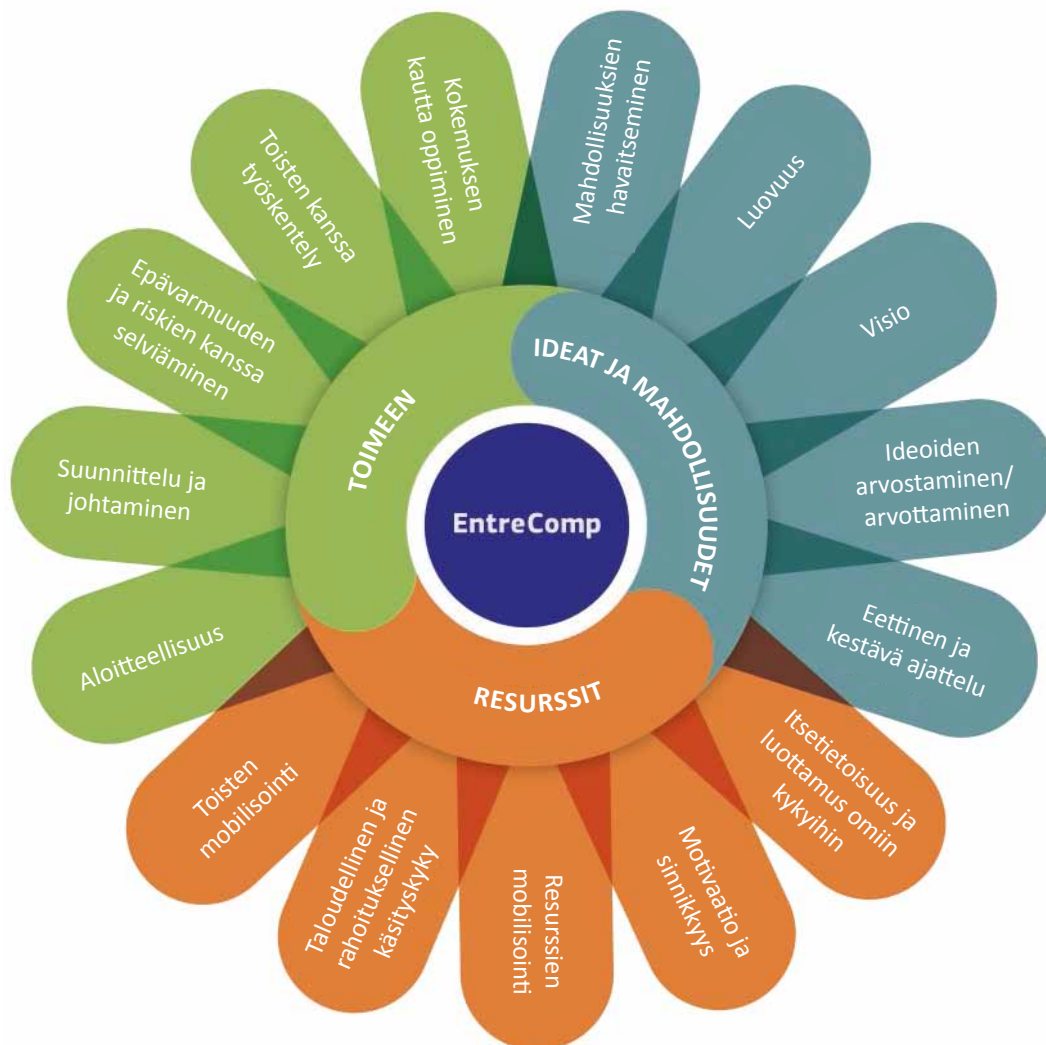
Yrittäjämäinen käyttäytyminen (behaviours)	Yrittäjämäiset ominaisuudet (attributes)	Yrittäjätaidot (skills)
Mahdollisuuksien etsiminen ja niihin tarttuminen	Tavoitteellisuus ja kunnianhimo	Kyky luovaan ongelmanratkaisuun
Tehdä aloitteita ja saada aikaan asioita	Itseluottamus ja usko itseensä	Taito vakuuttaa toiset
Ratkaista ongelmia luovasti	Määrätietoisuus	Neuvottelutaidot
Johtaa itsenäisesti	Oman elämän hallinta	Ehdottaminen ja aloitteen tekeminen
Ottaa vastuu/omistajuus tekemisestä	Halu toimintaan ja tekemiseen	Kokonaisvaltainen bisneksen/projektin/tilanteen hallinta
Viedä asiat loppuun saakka	Tekemällä oppiminen	Strateginen ajattelu
Hallita toisistaan riippuvia prosesseja verkostoitumalla	Kova tekemään töitä	Intuitiivinen päätöksenteko epävarmoissa olosuhteissa
Yhdistää asioita luovasti	Päätäväisyys	Verkostoitumistaidot
Ottaa arvioituja ja hallittuja riskejä	Luovuus	

Taulukko 1. Yrittäjämäinen käyttäytyminen, yrittäjämäiset ominaisuudet ja yrittäjätaidot Gibb (2005, 47-48).

EU:ssa osaaminen käsitetään tietojen, taitojen ja asenteiden kokonaisuudeksi (European Commission 2018b). Eurooppalainen yrittäjyyden viitekehys, EntreComp (kuvio 3) jakaa yrittäjyysosaamisen kolmeen osaamisalueeseen:

- 1) ideat ja mahdollisuudet,
- 2) resurssit ja
- 3) toiminta.

Kukin osa-alue sisältää viisi rakennusosaa, jotka yhdessä kehittävät kyseistä osaamisaluetta. (McCallum, Weicht, McMullan, Price, Bacigalupo ja O'Keefe 2018.)

Kuvio 2. Yrittäjyysosaamisen viitekehys EntreComp (McCallum ym. 2018.)

EntreComp-viitekehystä voidaan hyödyntää mm. itsensä kehittämisessä, aktiivisessa yhteiskunnallisessa toiminnassa, siirtymisessä työmarkkinoille tai uuden yritystoiminnan aloittamisessa. Sitä voidaan hyödyntää myös oppilaitoksissa opetussuunnitelmatyössä. (McCallum ym. 2018.)

”Yrittäjyys ei ole ammatti vaan käyttäytymistä ja taitoja”

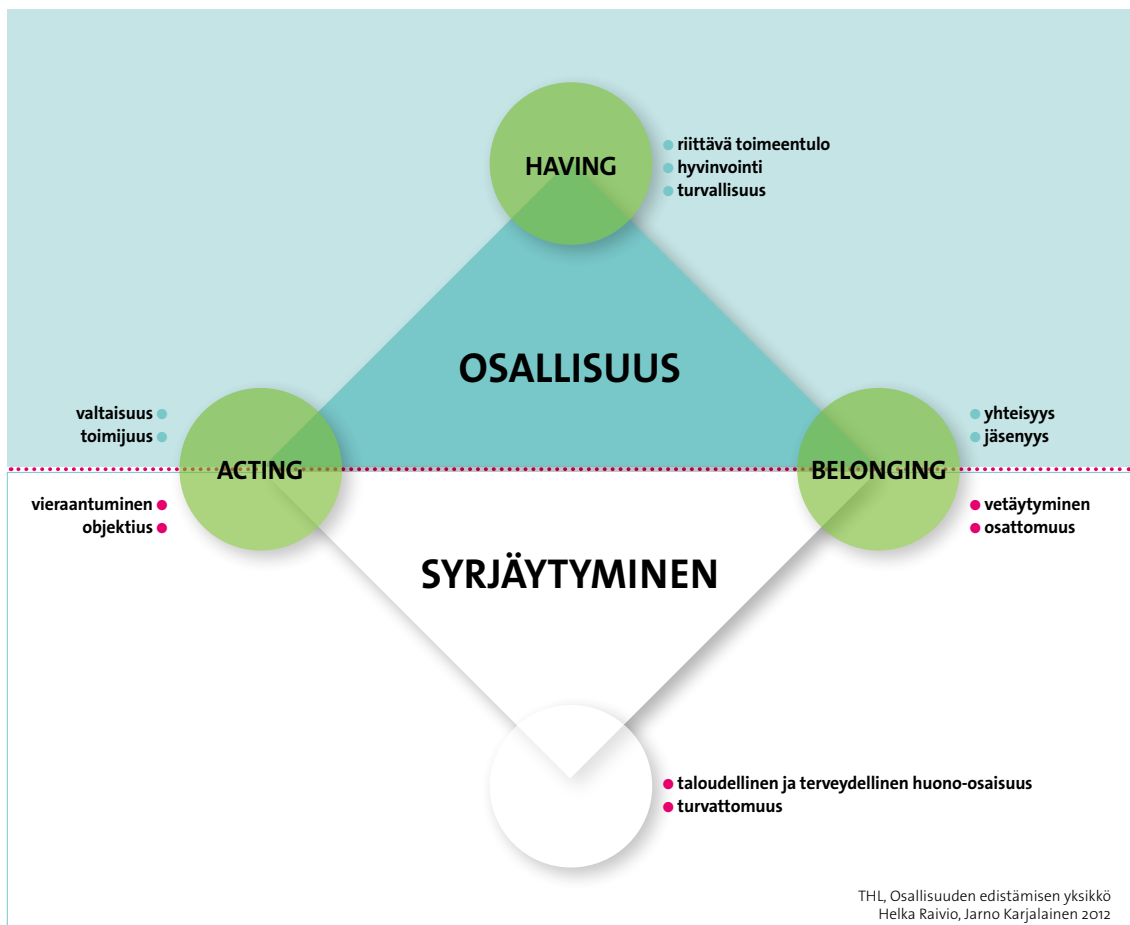
Yrittäjyyttä ei siis pidä nähdä urana tai ammattina vaan laajasti ajateltuna käyttäytymisenä, ominaisuuksina ja taitoina, jotka mahdollistavat yksilön tai ryhmän tekemään muutosta ja innovaatioita sekä selviytyä, ja jopa nauttia, lisääntyvästä ympäristön epävarmuudesta ja kompleksisuudesta kaikilla elämän aloilla. Arvonluonti ja organisoituminen ovat yrittäjyyden keskiössä (Gartner 1988; Koironen ja Ruohotie 2001; Gibb 2005.)

Arvonluontia tarvitaan kaikissa ammateissa ja rooleissa. Kun yrittäjyys nähdään taloudellisena arvon luomisena, arvoa luodaan asiakkaille tarjoamalla heille kaupallisia tuotteita ja palveluja. Sosiaalialalla työskentelevälle arvon luonti kohdistuu yhteiskuntaan ja ihmisiin, joille tarjotaan esimerkiksi uusia sosiaalipalveluita. Taiteilija luo arvoa muille ihmisille tekemällä viihdyttävää tai ajatuksia herättävää taidetta. Isä ja äiti tuottavat arvoa lapsille olemalla läsnä ja opiskelijat luovat arvoa tuleville työntantajille opiskelemalla alansa keskeisiä teorioita ja metataitoja. (Lackéus 2015, 11.)

2.3 Nuorten hyvinvointiin vaikuttavat tekijät ja tulevaisuuden työelämähaasteet

Hyvinvointi on yleinen tila, jossa yksilö kykenee tyydyttämään perustarpeensa. Yksilö voi tuntea onnellisuutta vasta, kun perustarpeet on tyydytetty. Hyvinvointiin liitetyt tarpeet voidaan jakaa tarpeentyydytyksen luonteen perusteella elintason (having; tulotaso, asunto, työllisyys, koulutus ja terveys), yhteisyysuhteisiin (loving; paikallisyhteisyys, perheyhteisyys, ystävyysuhteet) sekä itsensä toteuttamiseen (being; arvonanto, korvaamattomuus, poliittiset resurssit, vapaa-ajantoiminta). (Allardt 1976, 32-33.) Aholan (2011), mukaan Allardt korostaa, että hyvinvointi muotoutuu historiallisesti, ja kussakin tilanteessa hyvinvoinnin käsite on siksi operationalisoitava uudelleen. Hyvinvoinnin ulottuvuuksien valitseminen edellyttää jonkinlaista hyvän yhteiskunnan mallia, jolloin on tuotava esille niiden valintaa ohjaavat arvot. Hyvinvoinnin kuvausjärjestelmät ovat myös sosiaalisia voimia, jotka saattavat vaikuttaa tärkeisiin päätöksiin ja yhteiskunnallisiin valintoihin. (Ahola 2011 ref. Allardt 1976.)

Raivion ja Karjalaisen (2012, 17) tasapainoisen osallisuuden kolmiossa (kuvio 3) osallisuus tarkoittaa, että 1) ihmisellä on käytössään riittävät aineelliset resurssit (having), 2) hän on omaa elämäänsä koskevassa päätöksenteossa toimijana (acting) ja 3) hänellä on sosiaalisesti merkityksellisiä ja tärkeitä suhteita (belonging). Nämä osallisuuden ulottuvuudet asettuvat lähelle Allardt (1976) jäsenystä hyvinvoinnin ulottuvuuksista.

Kuvio 3. Tasapainoisen osallisuuden kolmio (Raivio ja Karjalainen 2012, s. 15)

Tasapainoinen osallisuuden kolmio ilmentää yksilötason hyvinvointia, joka heijastuu yhteiskuntaan sosiaalisena kestävytenä. Kullakin osallisuuden ulottuvuudella on myös negatiivinen vastaparinsa: syrjäytymisen ulottuvuudet. Kunkin osallisuuden ulottuvuuden vajaus tarkoittaa syrjäytymisriskin lisääntymistä ja osallisuuden vähentymistä. (Raivio ja Karjalainen 2012, 17.)

Seligman (2011) kehittämän PERMA-mallin mukaan onnellisuuden osa-alueet ovat: mielihyvä (pleasure), kiinnittyneisyys (engagement), ihmissuhteet (relationships), merkitys (meaning) ja saavutukset (accomplishments). Ihminen on onnellisimmillaan, kun nämä kaikki osa-alueet ovat olemassa. Seligmanin mukaan hyvä elämä perustuu onnellisuuden tavoitteluun ja jokainen voi vaikuttaa omaan hyvinvointiinsa ja saavuttaa elämässään kukoistusta (flourishing).

Nyky-yhteiskunnassa hyvinvointia tuotetaan lähinnä talouskasvun ja kulutuksen lisäämisen kautta. Kaikissa ikäluokissa koetaan yhä enemmän arjen koherenssin puutetta, stressiä ja masentuneisuutta. Ihmisten kokonaishyvinvoinnin näkökulmasta on tarve rakentaa uutta visiota tulevaisuudesta, mikä vaatii nykyisten yhteiskunnallisten arvojen ja käsitysten kriittistä arviointia. (Sitra 2017a; Hämäläinen 2009.)

”Tulevaisuuden visiota tarvitaan”

Koulutustason nousu edistää yhteiskunnan uusiutumista ja mahdollistaa eri ryhmien tasa-arvon. Kuitenkin 1990-luvulta lähtien eriarvoisuus on lisääntynyt.

Koulujärjestelmän tehtävänä on tukea nuoria yhteiskunnan jäseneksi, mutta koulu saattaa jopa vahvistaa joidenkin nuorten syrjäytymistä. Osalla nuorista on pitkä formaali koulutus, kun taas osa nuorista suorittaa vain peruskoulun. Nuorten syrjäytyminen tapahtuu usein elämän eri nivelkohdissa.

Suomessa pidetään välttämättömänä, että kaikki saavat vähintään toisen asteen koulutuksen tai muun ammattiin pätevytyksen. Vuonna 2015 hieman yli 50% nuorista jatkoi peruskoulun jälkeen lukioon ja reilut 40 % ammatilliseen oppilaitokseen. Kokonaan peruskoulun jälkeisen koulutuksen ulkopuolelle jäi 2,7% nuorista. Peruskoulun jälkeen yhteisvalinnassa osa nuorista ei osaa tehdä omaa tulevaisuuttaan koskevia koulutussuunnitelmia. Nuoret kaipaavat työelämätietoa erityisesti 8-luokalla. Nuorilla on mahdollisuus saada tukea opintovalintoihin eri tahoilta, kuten vanhemmilta, sukulaisilta, ystäviltä, Tet-jaksolta, opolta yms. Kuitenkin osalle nuorista omien valmiuksien ja vahvuuksien tunnistaminen on vielä vaikeaa eivätkä kaikki nuoret koe, että peruskoulu olisi tukenut heitä niiden tunnistamisessa. Osa nuorista ei edes osaa hakea apua opintovalintoihin. (Haapakorva, Ristikari, ja Kiilakoski 2017; T-Media 2017.) Nuoret keskeyttävät toisen asteen koulutuksen, koska he kokevat alan sopimattomaksi, he eivät viihdy koulussa tai koska koulutus ei vastaa nuoren sille asettamia odotuksia (Haapakorva, Ristikari, ja Kiilakoski 2017).

”Nuoret kaipaavat työelämätietoa”

Nuorten syrjäytymistä voidaan tutkia yhteiskunnallisesta-, ryhmä- tai yksilön näkökulmista (Lehikoinen ym. 2002). Yhteiskunnallisesta näkökulmasta työn murros on yksi keskeinen tekijä nuorten syrjäytymiseen työmarkkinoilta eivätkä nuoret löydä paikkaansa työmarkkinoilla samalla tavalla kuin aikaisemmat sukupolvet. Erityisesti kouluttautumattomille nuorille kasautuu eniten ongelmia ja heillä on riski syrjäytyä. (THL 2018.) Suomessa myös parhaassa työiässä eli 25-54 -vuotiaiden miesten jääminen työelämän ulkopuolelle on iso ongelma. Tyypillisesti miesten työttömyyttä aiheuttavat kolme tekijää: heikko koulutustaso (vain peruskoulu), pitkittynyt työttömyys ja vähäinen työhistoria viimeisten kymmenen vuoden aikana. Yhä enenevässä määrin työttömien joukossa on 'kadonneita miehiä' eli niitä, jotka eivät ole töissä, hae töitä opiskele tai ole työkyvyttömyyseläkkeellä. (Pyykkönen ym. 2017.) Syrjäytymisen ongelmaan pitää etsiä ratkaisua eri tavoilla, kuten koulutuksen ja työmarkkinoiden yhteistyöllä (Lehikoinen ym. 2002 8).

Nuorten miesten ongelmat näkyvät selvästi jo yläkoulussa, jossa mm. itseohjautuvuutta on lisätty. Nuori mies, jolla on oppimisvaikeuksia, ylivilkkautta tai heikot sosiaaliset taidot kärsivät enemmän kuin tytöt. Syrjäytymistä voidaan ennaltaehkäistä paremmin rakentamalla kouluihin moniammatillista osaamista. Lisäksi perhe pitää ottaa mukaan nuoren kasvun tueksi, jotta heidän mahdollisuutensa jatkaa opintojaan paranisi. (Pyykkönen ym. 2017.)

Peruskoulun jälkeen nuoret valitsevat joko lukion tai ammatillisen koulutuksen. Tässä vaiheessa nuoret suunnittelevat tulevaa uraansa, mutta osalle nämä päätökset ovat liian vaikeita. Ne nuoret, jotka kokevat tehneensä väärän valinnan, eivät pysty motivoitumaan ja sitoutumaan koulutyöhön.

Noin 10 prosentilla on riski koulupudokkuuteen. Osaa koulupudokkaita uhkaa koulu-uupuminen. Koulu-uupuneet nuoret kokevat, että heidän omat voimavaransa ja koulun vaatimukset eivät kohtaa. Nuorten kiinnostus koulua kohtaan säilyy, kun he saavat onnistumisen kokemuksia. (JYU 2018.)

“Nuori innostuu onnistumisten kautta”

Nuoret ovat yksilöitä ja heillä on erilaiset opiskeluvalmiudet. Koulun tulisikin huomioida erilaiset oppijat ja ottaa ympäröivä yhteisö mukaan nuorten oppimisprosessiin (Sitra 2017b, 124). Yhtenä keinona kehittää nuorten uskallusta kokeilla, epäonnistua ja toipua epäonnistumisista ovat erilaiset taideprojektit osana akateemisten aineiden opiskelua. Taiteen avulla voidaan kehittää nuorten kokonaisuuksien ymmärtämistä, luovaa ongelmanratkaisua, reflektointia ja mielikuvitusta. Keinoina voidaan käyttää esimerkiksi tulevaisuuden skenaarioita, joiden avulla nuorten kanssa voidaan hahmotella erilaisia polkuja eri skenaarioihin pääsemiseksi. (Nathan 2008.) Jo perusopetuksen opetussuunnitelmassa opetuksen lähtökohdiksi linjataan erilaiset ilmiöt sekä laaja-alainen oppiminen (OPH 2016).

Vuoden 2016 Nuorisobarometrissa peräti joka neljäs nuori uskoo vaihtavansa ammattia monta kertaa työuransa aikana (Myllyniemi 2017, 70). Vuoden 2017 Nuorisobarometrissa (Pekkarinen ja Myllyniemi 2018, 74) nuoret pitävät tärkeimpinä taitoina sosiaalisia taitoja, kielitaitoa, päätöksentekokykyä, ongelmanratkaisukykyä ja suvaitsevaisuutta, joita kaikkia pidetään tärkeämpinä kuin yleissivistystä. Nuoret nostavat esiin myös sosiaalisia kompetensseja sekä sisäiseen yrittäjyyteen liittyviä taitoja tehdä päätöksiä ja ratkoa ongelmia. Ne koetaan tärkeämmiksi kuin kansainvälisyys tai ympäristötietoisuus. Nuoret painottavat elämässä pärjäämisen kannalta taitoja, jotka osoittavat heidän kyvykkyytään toimia nykyajan työelämässä ja vahvistavat heidän sosiaalisia verkostojaan sekä auttavat niissä toimimisessa (Byman ym., 2018, 156) Yli 90 prosenttia kaikista barometrin vastaajista koki uusien asioiden oppimisen olevan hauskaa ja heidän mielestään koulutus parantaa työnsaantimahdollisuuksia. Nuoret olivat myös tyytyväisiä elämäänsä. Asteikolla 4–10 he arvioivat tyytyväisyytensä olevan keskimäärin 8,26. (Pulkkinen ym., 2018, 126.)

“Nuori miettii, miten työmarkkinoilla pärjää”

Nuorisobarometrin positiivisuudesta huolimatta, monet nuoret kokevat tulevaisuuden haasteelliseksi ja mahdollisuutensa pärjätä vaativilla työmarkkinoilla vähäisiksi. Onkin ennustettu (Myllyniemi 2017, 42 ref. Honkapohja 2016; Kinnunen ja Mäki-Fränki 2016), että Suomessa usean sukupolven ajan jatkunut kehitys, jossa kukin uusi sukupolvi on edellistä vauraampi, saattaa päättyä ja nykynuorista uhkaa jopa tulla ensimmäinen sukupolvi, jonka tulot jäävät edeltäjää heikommiksi.

3 Pitkäkestoinen yrittäjyyskasvatus nuorten hyvinvoinnin tukena osana koulutusjärjestelmää

3.1 Yrittäjyyskasvatuksen tavoitteet, menetelmät ja haasteet oppilaitosympäristössä

Euroopan Unionissa (EU) yrittäjyyteen kohdistuu paljon tulevaisuuden odotuksia. Yrittäjyyttä pidetään EU-maiden talouksien kilpailukyvyä, uudistumisen ja työpaikkojen lisäämiseen mahdollistavana voimana. Yrittäjyyden arvostus on kuitenkin ollut heikkoa monissa EU maissa. Euroopan komission toimenpideohjelmassa vuodelle 2020 pyrkimyksenä onkin muuttaa eurooppalaista yrittäjyyskulttuuria ja lisätä yrittäjien määrää kehittämällä yrittäjyyttä tukevaa toimintaympäristöä saamalla mm. naiset, työttömät ja nuoret kiinnostumaan yrittäjyydestä. Uusien yritysten synnyttämiseksi ensisijaisena toimenpiteenä on kehittää yrittäjyyskasvatusta kaikissa jäsenmaissa. (Euroopan komissio, 2012.)

Suomessa yrittäjyyskasvatusta on kehitetty kaikilla koulutusjärjestelmän tasoilla varhaiskasvatuksesta korkeakouluihin. Opetus- ja kulttuuriministeriön yrittäjyyttä tukevassa koulutuslinjauksessa kaikilla oppijoilla on mahdollisuus mm. kokeilla yrittäjyyttä opintojen aikana, kehittää yrittäjyydessä tarvittavia tietoja ja taitoja, saada ohjausta yrittäjämäiseen toimintaan ja tehdä yritysten kanssa yhteistyöprojekteja. (OKM 2017.)

Vaikka yrittäjyys nähdään keskeisenä tulevaisuuden menestystekijänä sekä yksilö-, organisaatio että yhteiskunnan tasoilla, yrittäjyys on jäänyt marginaaliseen asemaan monien oppilaitosten opetuksessa. Monet yrittäjyyskasvatuksen ongelmista juontuvat jo yrittäjyyden määrittelyn ongelmista ja sitä kautta hämmennykseen siitä, mitä yrittäjyyskasvatuksella ylipäättänsä tavoitellaan ja ymmärretään eri koulutustasoilla. Keskeiset haasteet liittyvät henkilöiden tuen-, ajan- ja resurssien puutteeseen, opettajien opettamisen sekä oppimisen arvioinnin ongelmiin. (Lackéus 2015; Seikkula-Leino, Ruskovaara, Ikävalo, Mattila & Rytkölä 2010; Smith, Collins ja Hannon 2006.)

Yrittäjyyskasvatuksen kolme päätavoitetta oppilaitoksissa on

- 1) oppia yrittäjyydestä (about) ja sen merkityksestä taloudellisena ja yhteiskunnallisena ilmiönä,
- 2) oppia yrittäjyyteen (for) pyrkimällä tukemaan yrittäjäksi ryhtymisen prosessia ja
- 3) oppia yrittäjyyden kautta (through) kehittämällä yksilön yrittäjämäistä ajattelua ja toimintatapaa (Jamiesson 1984).

Yrittäjyyteen oppimisessa ensisijaisena tavoitteena on nuorten yrittäjyysasenteiden-, taitojen ja -toimintatapojen kehittämisessä (oppia yrittäjyyden kautta), joka pitäisi aloittaa jo varhaiskasvatuksessa.

Vasta myöhemmin esimerkiksi ammattikoulussa tai korkeakoulussa kannattaa tavoitteeksi asettaa yrittäjäksi ryhtyminen ja uuden yrityksen perustaminen. Yrittäjäksi ryhtyminen edellyttää, että nuori omaa riittävät tiedot yrittäjyydestä ja on omaksunut yrittäjämäisen ajattelu- ja toimintatavan.

“Nuori oppii oikeassa työssä”

Yrittäjyyden oppiminen mahdollistuu parhaiten avoimessa oppimisympäristössä, jossa toteutustavat, menetelmät ja oppisisällöt voivat joustaa ja missä erilaiset sidosryhmät, esimerkiksi yrittäjät, tukevat oppijoita yrittäjyyteen.

Yrittäjämäinen toimintatapa tulee pikimmin sulauttaa kiinteästi koko opetussuunnitelmaan kuin tarjota erillisiä yrittäjyykursseja. Yrittäjyyteen oppiminen on käytännönläheistä, toiminnallista ja kokemuksellista. Yhdessä tekeminen ja reflektointi eri taustaisten oppijoiden kanssa on keskeistä. Opettajan rooli on lähinnä fasilitoida yksilön ja/ tai tiimin oppimisprosesseja. Käytännön oppimistilanteissa teoreettinen tieto tulee oppijoille paremmin näkyväksi käytännön harjoittelutilanteiden kautta. Oppilaitoksissa yrittäjyyteen oppiminen usein hankaloituu, koska oppimistilanteet järjestetään luokkatiloissa tietyn opetussuunnitelman ja lukujärjestyksen puitteissa. Yrittäjyyteen oppiminen eroaa muista projektioppimisen menetelmistä erityisesti oppijoiden omien ideoiden käytännön testauksella sekä resurssien hyödyntämisellä uudella tavalla luomalla uudenlaisia lopputuotteita. (Lackeus 2015; Euroopan komissio 2012; Sarasvathy ja Venkataraman 2011; Pittaway ja Cope 2007; Gibb 2005; Kyrö ja Carrier 2005.)

3.2 Minäpystyvyys ja identiteetin kehittyminen oman polun rakentamisessa

Yrittäjämäisen toimintatavan omaksuminen edellyttää jonkin verran rohkeutta ja sitä, että nuorella on käsitys omasta osaamisestaan ja identiteetistään. Jokaisella yksilöllä on odotuksia ja uskomuksia siitä, millaisista tehtävistä hänellä on kykyä suoriutua menestyksellisesti. Bandura (1977) kutsuu näitä uskomuksia minäpystyvyydeksi.

Nuori, joka suoriutuu haastavista tehtävästä, vahvistaa minäpystyvyyttään. Heikosti suoriutuva nuori sitä vastoin alkaa välttelemään haasteita välttääkseen virheiden tekemistä. Yrittäjyyden henki ja siihen liittyvä pro-aktiivisuus, innovatiivisuus ja riskinottohalu nousevat positiivisesta minäkuvasta ja yrittäjämäisistä asenteista (Chirico, 2007a, 58; Chirico, 2007b, 142). Yrittäjyyteen oppimisessa uteliaisuus, innostus ja riskinottaminen sekä yhteisöllinen oppiminen ovat avainasemassa (Potinkara, Römer-Paakkanen ja Suonpää 2013).

Yrittäjyyteen oppiminen ja kasvaminen tapahtuvat sosiaalistumisen, kokemusten ja koulutuksen yhteisvaikutuksena. Yrittäjyyteen kasvamisen prosessi käynnistyy ja kehittyy erilaisissa ympäristöissä ja systeemeissä – perheessä, koulussa, ja vapaa-ajan toiminnassa ja harrastuksissa. Mentorointi, neuvonta ja valmentaminen toimivat tässä prosessissa ikään kuin katalysaattoreina. (Römer-Paakkanen ja Pekkala 2008.)

Nykyisin ajatellaan, että identiteetti on pirstaloitunut, tilanteesta toiseen muuttuva ja epäjatkuva. Sitä ei enää pidetä yksilön persoonallisuuden suhteellisen muuttumattomana ytimenä vaan minä käsitetään dynaamisena ja jatkuvasti uudelleen neuvoteltavana. Identiteetti muokkaantuu jatkuvasti suhteessa vallitseviin kulttuurisiin tapoihin, kokemuksiin, tilanteisiin ja ihmisiin, joiden kanssa olemme vuorovaikutuksessa arjessa. (Hall 1999, 21-23; Eteläpelto ja Vähäsantanen 2010, 47.)

Mannerströmin ym. tutkimuksen (2018) mukaan suomalaisten lukiolaisten joukosta voidaan löytää seuraavat viisi ryhmää, joiden identiteetin rakentumiseen muun muassa koulujen digitaalinen ympäristö vaikuttaa eri tavoin:

1

Identiteettinsä selkiyttäneet on parhaiten voiva ryhmä, joka on jo kokeillut erilaisia rooleja ja sitoutunut tiettyihin päämääriin ja ratkaisuihin eli he ovat jo päättäneet elämälleen suunnan, jota aikovat seurata. Nämä elämänsuunnitelmat tuovat heille itseluottamusta. Tällä ryhmällä on myös terve suhtautuminen digitaalisuuteen ja he hyödyntävät sitä esimerkiksi tiedon etsimisessä. (Tähän ryhmään kuuluu noin 20,4 prosenttia tutkituista lukiolaisista.)

2

Identiteettiä etsivät puolestaan ovat jo hyvällä matkalla kohti identiteetin selkiytymistä ja oman suunnan löytymistä. He kokeilevat erilaisia rooleja ja ovat jo osittain sitoutuneetkin joihinkin tavoitteisiin elämässään. He käyttävät digitaalisuutta hyödyksi hyvin samalla tavalla kuin identiteettinsä jo saavuttaneet nuoret, mutta heillä on enemmän taipumusta digilaitteiden liialliseen käyttöön. (noin 13 prosenttia lukiolaisista).

3

Identiteetin lainanneet ovat omaksuneet jonkin ulkopuolelta tulevan identiteetin, mutta eivät ole kuitenkaan itse erilaisia vaihtoehtoja kokeilleet. Heillä on jokin hatara tai orastava näkemys tulevaisuuden suunnitelmistaan, mutta he eivät ole juurikaan avoimia vielä tarkemmin pohtimaan sitä. He saattavat omaksua esimerkiksi vanhempien tai ystävien tai nykyisin vaikkapa verkko-yhteisöjen käsityksen itsestään. Tämä identiteetti voi myöhemmin osoittautua itselle vieraaksi. (35,5 prosenttia lukiolaisista).

4

Identiteetin märehittäjät puolestaan pohtivat, vellovat ja ovat hukassa identiteettinsä kanssa eivätkä ole vielä sitoutuneet päämääriin. He murehtivat sitä, mitä elämässään haluavat. Juuri tälle ryhmälle digitaalisuuteen näyttää tuottavan eniten uhkia. Märehittäjät ovat taipuvaisia kouduttamaan digilaitteisiin ja käyttämään niitä liikaa. He myös käyttävät eniten sosiaalista mediaa. Sosiaalisen median liikkakäyttö taas voi lisätä riittämättömyyden tunteita ja vaikeuttaa oman identiteetin löytymistä. (noin 15 prosenttia lukiolaisista).

5

Identiteetin lainanneet ovat omaksuneet jonkin ulkopuolelta tulevan identiteetin, mutta eivät ole kuitenkaan itse erilaisia vaihtoehtoja kokeilleet. Heillä on jokin hatara tai orastava näkemys tulevaisuuden suunnitelmistaan, mutta he eivät ole juurikaan avoimia vielä tarkemmin pohtimaan sitä. He saattavat omaksua esimerkiksi vanhempien tai ystävien tai nykyisin vaikkapa verkko-yhteisöjen käsityksen itsestään. Tämä identiteetti voi myöhemmin osoittautua itselle vieraaksi. (35,5 prosenttia lukiolaisista).

Koska vuorovaikutus, erilaiset kokemukset ja tilanteet vaikuttavat nuorten identiteetin rakentumiseen, tarvitaan erilaisissa valintatilanteissa ja elämänvaiheissa tätä rakennustyötä tukevaa toimintaa ja ohjausta.

Salmela-Aro (2016, 46) korostaa, että Suomessa tulisikin panostaa opinto-ohjaukseen ja lisätä opinto-ohjauksen määrää peruskoulun lopussa sekä lukiassa. Oman paikan ja polun löytäminen tulisi olla keskeinen teema, joka kaikissa aineissa huomioitaisiin. (Salmela-Aro 2016, 46.)

3.3 Nuori Yrittäjyys -toiminnan ja Vuosi Yrittäjänä -ohjelman kuvaus

Nuori Yrittäjyys ry on voittoa tavoittelematon yhdistys, joka tukee ja edistää lasten ja nuorten yrittäjyys-, työelämä- ja talouslukutaitoja Suomessa. Yhdistyksen tavoitteena on saada nuoret tunnistamaan omat taitonsa ja ottamaan ne käyttöön jo koulu- ja opiskeluaikana. Yhdistys tarjoaa oppilaitoksille opinto-ohjelmia, joita oppilaitokset voivat hyödyntää osana opetustaan. Toiminnallisia opinto-ohjelmia on yhteensä kymmenen – esiopetuksesta korkeakouluun. (Nuori Yrittäjyys ry 2018a.)

Suomessa Nuori Yrittäjyys -toiminta on käynnistynyt vuonna 1995, jolloin NY Vuosi yrittäjänä -ohjelma oli Svenska Handelshögskolanin projekti. Yhdistys perustettiin lokakuussa 2002 ja käytännön toiminta alkoi vuoden 2003 alussa. (Nuori Yrittäjyys ry 2018b.)

Nuori Yrittäjyys ry kuuluu kansainväliseen Junior Achievement (JA) -verkostoon, joka on maailman laajin nuorten työelämä- ja taloustaitoja sekä yrittäjyyttä tukeva järjestö. Verkosto toimii tällä hetkellä yli 100 maassa ja tavoittaa vuosittain yli 10 miljoonaa lasta ja nuorta. (JA Worldwide 2018.)

Globaalisti JA-toimintaa kaikilla mantereilla yhdistää kolme peruspilaria: Työelämätaidot, taloudenhallinta ja yrittäjyys. Työelämätaidot ovat taitoja, joita nuoret tarvitsevat opinnoissaan ja työelämässä. Taloudenhallintaan kuuluvat muun muassa rahan ja työn arvon ymmärtäminen, verotuksen ymmärtäminen ja kansainvälisen kaupan mahdollisuuksien havaitseminen. Yrittäjyyden avulla nuoret voivat viedä oppilaitoksessa opitut asiat käytäntöön, oppia toimimaan yksin ja ryhmässä sekä kokeilla yrittäjyyttä oikeasti. (JA Worldwide 2017.)

NY Vuosi yrittäjänä -ohjelmassa oppijat perustavat oikealla rahalla toimivan mini-yrityksen (NY-yritys) osana oppilaitoksen yrittäjyyskurssia. Oppijat voivat pyörittää NY-yritystä 1-3 lukukautta ja ohjelman aikana he käyvät läpi yrityksen vaiheet perustamisesta toiminnan alasajoon. Ohjelma on suunnattu yläkoulun 9. luokkalaisille ja toisen asteen oppijoille. Ohjelman käytännön toiminnasta oppilaitoksessa vastaa ohjaava opettaja. Nuori Yrittäjyys ry tarjoaa ohjelmaan opettajien ja oppijoiden materiaalit sekä tukea ohjelman suorittamisen aikana. Ohjelman aikana oppijoiden työelämätaidot ja taloudenhallinta vahvistuvat ja he oppivat yrittäjyydestä tekemisen kautta. (Nuori Yrittäjyys ry 2018c.) Lukuvuoden 2017 – 2018 aikana ohjelmaan osallistui 4573 oppijaa, jotka perustivat yhteensä 1839 NY-yritystä. Ohjelma toteutettiin 179 oppilaitoksessa, joista 116 oli toisen asteen oppilaitoksia. (Nuori Yrittäjyys ry 2018d.) Euroopassa ohjelma tavoittaa vuosittain 41:ssä maassa kaikkiaan puoli miljoonaa nuorta.

4 ICEE-tutkimus – Vuosi yrittäjänä -ohjelman vaikuttavuus

The Innovation Cluster for Entrepreneurship Education (ICEE) – tutkimushanke toteutettiin vuosina 2015-2017 Suomessa, Belgiassa, Italiassa, Latviassa ja Virossa. Siinä haluttiin selvittää, miten pitkäkestoinen Vuosi yrittäjänä -ohjelma (Suomessa Nuori Yrittäjyys ry:n (NY) tarjoama) vaikuttaa opiskelijoiden oppimistuloksiin, osallistumiseen sekä koulunkäyntimotivaatioon. Lisäksi selvitettiin opettajien, vanhempien ja liike-elämän edustajien ja yrittäjien näkemyksiä yrittäjyyskasvatuksen edistämistä haittaavista ja tukevista tekijöistä oppilaitoksissa. (Johansen 2018b.)

Tutkimushankkeen taustalla on Euroopan komission jäsenmailleen esittämä tavoite, jossa nuorille pyritään tarjoamaan ennen oppivelvollisuuden suorittamista ainakin yksi käytännön yrittäjyyskokemus. Esimerkkeinä voidaan mainita miniyri-tystoiminta tai jonkin yritystoimintahankkeen tai sosiaalisen hankkeen toiminnasta vastaaminen. (Euroopan komissio 2012, 8.)

Myös aikaisemman tutkimuksen perusteella on näyttöä siitä, että yrittäjyyskasvatuksen kautta voidaan lisätä nuorten yrittäjyyshalukkuutta, luoda uusia yrityksiä, parantaa nuorten työllistymistä sekä tukea nuoria ymmärtämään paremmin omia kykyjään. ICEE-tutkimuksella pyrittiin lisäksi selvittämään, miten pitkäkestoinen yrittäjyysprojektitoiminta vaikuttaa nuorten oppimistuloksiin, osallistumiseen ja koulumotivaatioon.

ICEE-tutkimuksen kohteena oli aikaisemmin kuvattu Vuosi yrittäjänä-ohjelma, joka on laajasti käytetty useissa EU-jäsenvaltioissa. Miniyrittäjämallissa voidaan soveltaa kaikkia yrittäjyyskasvatuksen kolmea lähestymistapaa: Oppia yrittäjyydestä, oppia yrittäjyyteen ja oppia yrittäjyyden kautta (Johansen 2018b).

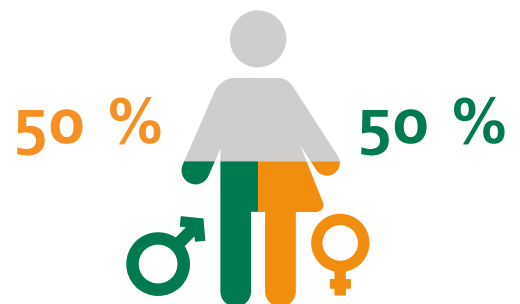
5 maata

Belgia, Italia, Latvia, Suomi ja Viro.

25

toisen asteen oppilaitosta, joissa
käytettiin Vuosi yrittäjänä -ohjelmaa

Opiskelijoiden keski-ikä 17

Tutkimukseen osallistui 25 toisen asteen oppilaitosta Belgiasta, Italiasta, Latviasta, Suomesta ja Virossa. Kentätutkimukset kestivät 27 kuukautta, jonka aikana kerättiin sekä määrällistä että laadullista aineistoa. Määrällistä kyselytutkimusaineistoa kerättiin ennen ja jälkeen Vuosi yrittäjänä -ohjelman yhteensä 12 000 vastaajalta viidestä maasta. Vastaajiin kuului opiskelijoiden lisäksi opettajia, vanhempia sekä yritys-elämän henkilöitä. Laadullisia henkilöhaastatteluja tehtiin 150. Opiskelijoiden keski-ikä oli 17 vuotta, poikien ja tyttöjen jakauma 50/50. (Johansen 2018b.) Suomessa tutkimukseen osallistui viisi koulua ja 2200 suomalaista (oppilaita, opettajia, vanhempia sekä liike-elämän edustajia ja yrittäjiä) (Johansen 2018a).

Kuvio 4. ICEE-tutkimuksen kohderyhmän kuvaus

Tutkimuksen otos oli riittävän suuri tuottamaan luotettavia ja vertailukelpoisia tuloksia ja johtopäätöksiä. Tutkimuksessa käytettiin myös kontrolliryhmiä (jotka eivät osallistuneet ohjelmaan), joten yrittäjyyskasvatuksen vaikutukset ohjelmaan osallistuneiden opiskelijoiden toimintaan voitiin luotettavasti arvioida. (Johansen 2018a.)

Lukuvuoden mittainen kurssi kestää keskimäärin 7 kuukautta, jolloin viikoittain yrittäjyyteen käytettävä aika oli keskimäärin 5h. Suomalaisen aineiston Vuosi yrittäjänä -ohjelman oppilaat työskentelivät ohjelman aikana koulussa ja kotona keskimäärin yhteensä 160 tuntia 25 viikon ajan. Oppilaat voidaan jakaa ajankäyttönsä mukaan seuraaviin ryhmiin: 70 prosenttia oppilaista, jotka osallistuivat NY Vuosi yrittäjänä -ohjelmaan, käytti opiskeluun yli 100 tuntia (korkea NY-aktiivisuus) ja 30 prosenttia käytti alle 99 tuntia opiskeluun (matala NY-aktiivisuus). Vertailuryhmään kuuluivat oppilaat, jotka eivät osallistuneet VY-ohjelmaan. (Johansen 2018b.)

Tutkimuksen mukaan pitkäkestoisesti ohjelmaan osallistuneilla oli parempi koulunkäyntimotivaatio ja parempi koulumenestys sekä läheisempi suhde opettajiin. Opiskelijat, jotka käyttivät yli 100 tuntia = 2h/viikko yli puolen vuoden ajan (korkea NY-aktiivisuus), Vuosi yrittäjänä-ohjelmassa kehittyivät taidoiltaan ja osaamiseltaan paremmin kuin ne, jotka käyttivät alle 99 tuntia (matala NY-aktiivisuus) tai kontrolliryhmät.

”Pitkäkestoinen yrittäjyyskasvatus vaikuttaa kokonaisopintoihin positiivisesti”

Tutkimuksessa mukana olleet opiskelijat, joilla oli korkea NY-aktiivisuus, raportoivat että heillä oli tarvittavat tiedot, taidot ja asenteet perustaa ja harjoittaa yritystoimintaa. He pitivät yrittäjyyttä myös palkkatyötä houkuttelevampana työllistymisvaihtoehtona. Tulosten perusteella VY-ohjelmaan pidemmällä aikavälillä osallistuneilla nuorilla oli merkittäviä eroja eri osaamisalueilla, kuten sitoutumisessa, kyvyssä organisoida toimintaa, tehdä päätöksiä, esiintymistaidoissa, aloitekyvyssä, johtamisessa sekä aikataulujen ja projektien hallinnassa. Lisäksi näillä opiskelijoilla oli merkittävästi korkeampi opiskelumotivaatio verrattuna vertailuryhmiin. He panostivat koulunkäyntiin enemmän ja olivat merkittävästi kiinnostuneempia kouluun liittyvään tekemiseen, joka vaikutti positiivisesti heidän opintomenestykseen. (Johansen 2018 a,b.)

Vuosi yrittäjänä -ohjelman opettajat kokivat, että heidän tehtävänsä oli tukea nuorten oppimista eikä antaa valmiita ratkaisuja ongelmiin. Lisäksi VY-toimintamalli auttoi heitä luomaan läheisemmän ja tasa-arvoisemman suhteen opiskelijoihin. Monet opettajat kokivat, etteivät he tunteneet yrittäjyyskasvatuksessa käytettyjä työskentelytapoja riittävän hyvin eikä heillä ollut riittävästi aikaa. Opettajien mukaan yrittäjyyskasvatuksen toimintatavoista tulisi keskustella ja reflektoida kollegoiden kanssa enemmän. He myös toivoivat, että oppilaitosten johto tukisi heitä työssään. Tutkimuksen mukaan tarve laadukkaalle yrittäjyyskasvatuskoulutukselle on ilmeinen. (Johansen 2018 a,b.)

”Asenteet koulunkäyntiä kohtaan muuttuivat positiivisemmaksi”

Tutkimukseen osallistui myös oppilaiden vanhempia (Suomalainen aineisto n=599). Vanhemmat kokivat VY-ohjelman ja yrittäjyyskasvatuksen oppimismenetelmät positiivisesti. He pitivät tärkeänä, että nuoret oppivat laaja-alaisia taitoja kuten ryhmätyötaitoja ja luovuutta. He kokivat, että nuorten asenteet koulunkäyntiä kohtaan muuttui positiivisesti. Nuoret ottivat enemmän vastuuta ja luottivat omiin kykyihinsä. Vanhemmat halusivat saada enemmän tietoa pedagogisesta lähestymistavasta ja yksilöllisistä arviointiperusteista, jotta he voisivat tukea paremmin nuoria koulunkäynnissä. (Johansen 2018,ab.)

Tutkimukseen osallistui myös Nuori Yrittäjyys toiminnan keskeisiä tukijoita eli suomalaisia ja kansainvälisiä liike-elämän edustajia ja yrittäjiä (Suomi, n=148), jotka näkevät toiminnan tärkeänä ja haluavat vahvistaa nuorten osaamista. Heidän mielestään oppilaitoksen johdolta sekä opettajilta puuttuu osaamista, jotta yrittäjyyskasvatusta voitaisiin edistää oppilaitoksissa. He kokivat myös, että yhteistyö oppilaitosten ja liike-elämän kanssa on tärkeää. Osa yrittäjistä ja opettajista oli kuitenkin sitä mieltä, että liike-elämän edustajilla ei ole tarpeeksi aikaa yrittäjyyskasvatukselle oppilaitoksissa. (Johansen 2018 a,b.) Nuori Yrittäjyys ry:n tekemässä alumnikyseilyssä alumnit kertoivat, että Vuosi yrittäjänä -ohjelman todistus ansioluettelossa herättää usein eniten kiinnostusta ja kysymyksiä työhaastattelussa.

Tutkimuksen tulokset osoittavat, että pitkäkestoinen yrittäjyyskasvatus vahvistaa nuorten minäpystyvyyden ja oman elämän hallinnan tunnetta. Myös omat tavoitteet kirkastuvat lukuvuoden mittaisen yrittäjyysohjelman avulla. Oman yrityksen pyörittäminen tuntuu nuorista merkitykselliseltä työltä, jolle löytyy myös tunnistettava arvo. Nuoret kokevat yhdessä tekemisen kautta onnistumista, joka motivoi heitä myös eteenpäin.

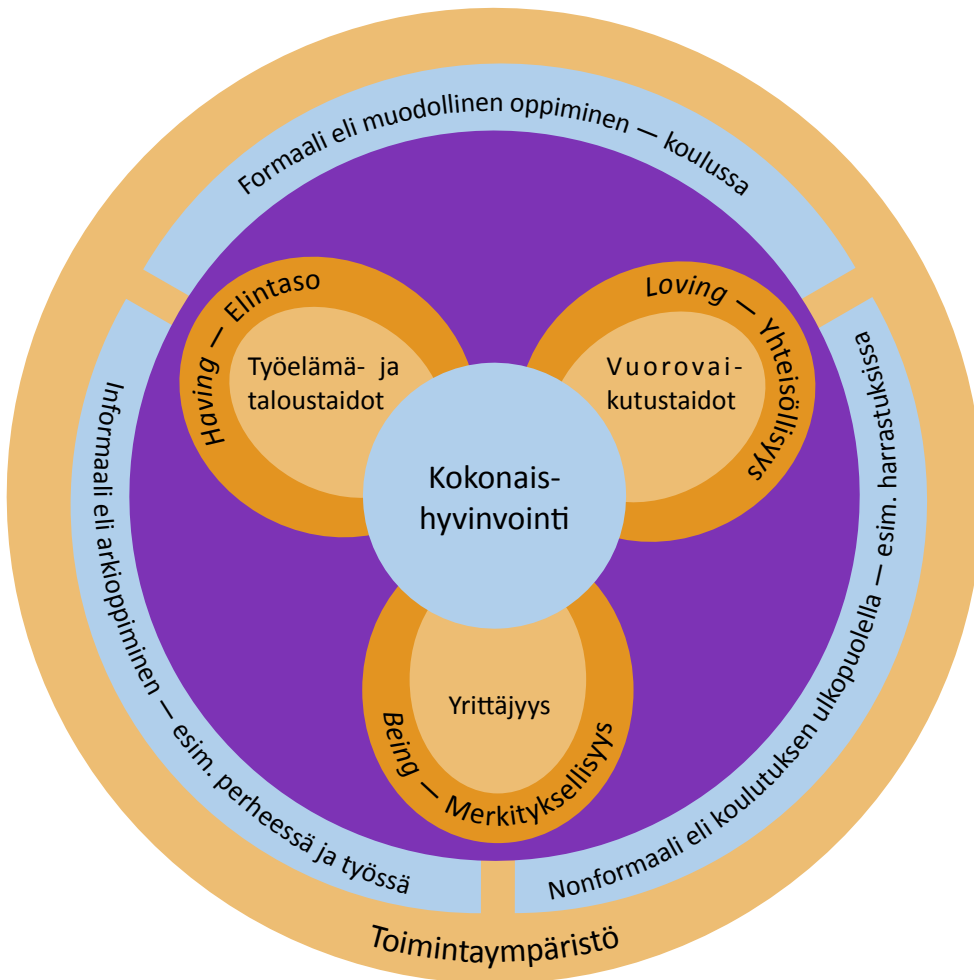
Kokonaisuutena tässä yrittäjyyden oppimisprosessissa tapahtuu kokonaisvaltaista oppimista, joka tukee oman identiteetin löytämistä. Toissijaisena tavoitteena saadaan myös valmiudet yrityksen perustamiseen ja itsensä työllistämiseen - joka tulee suurella todennäköisyydellä olemaan milleniaalien yksi työn muoto ennen kuin he ovat täyttäneet 30-vuotta.

5 NY Vuosi Yrittäjänä -ohjelma osaamistarpeiden, yrittäjyyden ja nuoren kokonaishyvinvoinnin oppimisympäristönä

Olemme artikkelissamme pohtineet nuorten mahdollisuuksia tulevaisuuden yhä epävarmemmassa ja vaikeammin ennakoitavassa toimintaympäristössä. Tavoitteena on ollut vastata kysymykseen: Miten Vuosi yrittäjänä -ohjelma oppimisympäristönä tukee tulevaisuuden osaamistarpeita, yrittäjyyttä, nuorten identiteetin vahvistumista ja hyvinvointia?

Kuviossa 5 esitetään tämän selvityksen tuloksena syntynyt kuvaus nuorten tulevaisuuden toimintaympäristön, oppimisympäristöjen ja kokonaishyvinvoinnin kokonaisuudesta.

Kuvio 5. Nuorten kokonaishyvinvointi tulevaisuuden toiminta- ja oppimisympäristössä

Tulevaisuuden työelämäosaamista voi oppia, työelämäkokeilujen lisäksi, myös koulussa, kotona tai harrastuksissa ja vapaa-ajalla. Työn murros muuttaa työtä ja työn tekemisen tapoja ja tulevaisuudessa yrittäjyyden uskotaankin monipuolistavan työuraa ja tarjoavan yhden toimeentulonlähteen palkkatyön ohelle. Tulevaisuudessa kyse ei enää ole siitä, haluaako nuori yrittäjäksi vai ei, vaan kaikilta edellytetään yrittäjämäistä osaamista, joka antaa valmiudet tarttua erilaisiin mahdollisuuksiin ja esimerkiksi täydentää toimeentuloa erilaisissa elämäntilanteissa. Nuoren kokonaisyhteistyön kannalta on tärkeää, että hänellä on riittävä elintaso, ihmissuhteet ovat kunnossa, hän voi toteuttaa itseään ja hänellä on merkityksellistä työtä tai muuta tekemistä. Yleiset työelämän ja talouden hallinnan taidot auttavat riittävän elintason saavuttamisessa, viestintä- ja vuorovaikutustaidot tukevat yhteisöllisyyden rakentumista ja yrittäjyys auttaa itsensä toteuttamisessa ja työllistymisessä.

ICEE-tutkimustulokset osoittavat, että Nuori Yrittäjyys Vuosi Yrittäjänä (VY) -ohjelman opintoihin sidottu, pitkäkestoinen eri oppiaineita yhdistävä yrittäjyyskasvatus antaa nuorille mahdollisuuden harjoitella ja oppia yrittäjyyden kautta työelämän murroksessa tarvittavia taitoja. VY-ohjelmaan aktiivisesti osallistuneet oppijat kehittivät tulevaisuudessa tarvittavia avaintaitoja: erilaisten mahdollisuuksien havaitsemista, projektinhallintaa, oman toiminnan johtamista, päätöksentekokykyä ja vuorovaikutustaitoja. He kokivat yrittäjyyden myös positiiviseksi tavaksi työllistää itsensä. Nuorten positiiviset oppimiskokemukset ja niistä nouseva motivaatio tukevat osaltaan kykyä elinikäiseen oppimiseen.

Osa nuorista ei kuitenkaan syttynyt tällaiselle kokemusperäiselle ja toiminnalliselle oppimismenetelmälle. Osa oppijoista saattoi esimerkiksi kokea turvattomuuden tunnetta, kun opiskelu ei tapahdukaan luokkahuoneessa tavallisin opetus- ja arviointimenetelmin. Opettajien tuleekin antaa tukea ja kannustusta sitä tarvitseville. Siksi on tärkeää, että opettajilla on saatavilla riittävän laadukasta yrittäjyyskasvatuskoulutusta ja oppilaitosten johto tunnistaa opetusmenetelmän hyödyt ja tukee siinä myös opettajia.

Nuorten tulevaisuuden kokonaisyhteistyön vaikuttavat erilaiset globaalit ilmiöt. Silti moni asia tuntuu kiteytyvän arjessa tapahtuvaan merkitykselliseen tekemiseen ja kokemiseen. Merkityksellinen tekeminen sitouttaa nuorta ja vahvistaa minäpystyvyyden tunnetta sekä motivoi nuorta oppimaan uutta ja vaikuttamaan omiin tulevaisuuden valintoihinsa. Koulutusjärjestelmässä yrittäjyyskasvatuksen tavoitteena on tukea tätä nuoren omaehtoista kasvua muuttuvassa maailmassa. Koulutusjärjestelmän tulisi yksittäisten toimenpiteiden sijaan rakentua varhaiskasvatuksesta korkeakouluun ulottuvasta kokonaisvaltaisesta yrittäjyyskasvatuksen jatkumosta, joka kokoaa yrittäjyyskasvatuksen hyvät käytänteet kaikkien saataville ja huomioi koulutuksen nivelkohdissa syntyvät oppimishaasteet.

Meidän kaikkien, vanhempien, opettajien, oppilaitosten johdon, yrityselämän ja poliittisten päättäjien, kannattaa miettiä sitä, millaisia nuoria haluamme Suomeen. Nuoresta näkee, kun hän innostuu oppimastaan. Kun nuorelta tulee iloisesti lausahdus ”Minä pystyn!”, olemme päässeet tavoitteeseemme. Innostunut nuori ei syrjäydy.

Lähteet

Ahola, A. (2011). Käsitteiden kehittäminen kuuluu hyvinvoinnin mittaamiseen Hyvinvointikatsaus 3/2011.

Ananiadou, K. and M. Claro (2009), "21st Century Skills and Competences for New Millennium Learners in OECD Countries", OECD Education Working Papers, No. 41, OECD Publishing.

<http://dx.doi.org/10.1787/218525261154>

Anttila, J., Eranti, V., Jousilahti, J., Koponen, J., Koskinen, M., Leppänen, J., Neuvonen, A., Dufva, M., Halonen, M., Myllyoja, J., Pulkka, V-V., Annala, M., Hiilaamo, H., Honkatukia, J., Järvensivu, A., Kari, M., Kuosmanen, J. Malho, M. & Malkamäki, M. (2018). Pitkän aikavälin politiikalla läpi murroksen-tahtotiloja työn tulevaisuudessa. Tulevaisuusselonteon taustaselvitys. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 34/2018.

Bandura, A. (1977), Self-efficacy: Toward a Unifying Theory of Behavioral Change. Psychological Review, Vol. 84 No.2, pp. 191-215.

Byman, R. , Korhonen, T., Sintonen, S., Vesterinen, O. & Kynäslahti. (2018). Nuorten käsitykset digitalisaation tärkeydestä. Julkaisussa: Pekkarinen, E. & Myllyniemi, S. (toim.) Opin polut ja pientareet. Nuorisobarometri 2017. Valtion nuorisoneuvosto, Nuorisotutkimusseura, Nuorisotutkimusverkosto, Opetus- ja kulttuuriministeriö. ss. 149-159.

Colardyn, D. & Bjørnåvold, J. 2004. Validation of Formal, Non-Formal and Informal Learning: policy and practices in EU Member States. European Journal of Education, Vol. 39, No. 1. 69–89.

Eteläpelto, A. & Vähäsantanen, K. (2010) Ammatillinen identiteetti persoonallisena ja sosiaalisena konstruktiona. Julkaisussa Asunmaa, T., & Räihä, P. (toim.) (2010) Samalta viivalta 4. Valtakunnallisen kasvatusalan valintayhteistyöverkoston (VAKAVA) kirjallisen kokeen aineisto 2010. ss. 45-67

Euroopan komissio (2012). KOMISSIION TIEDONANTO EUROOPAN PARLAMENTILLE, NEUVOSTOLLE, EUROOPAN TALOUS- JA SOSIAALIKOMITEALLE JA ALUEIDEN KOMITEALLE. YRITTÄJYYS 2020-TOIMINTASUUNNITELMA. Uutta kipinää Euroopan yrittäjyyteen. Bryssel 9.1.2013. COM (2012) 795 Final. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/PDF/?uri=CELEX:52012DC0795&from=EN>
Luettu 4.9.2018

European Commission (2018a). Entrepreneurship Education. https://ec.europa.eu/growth/smes/promoting-entrepreneurship/support/education_en. Luettu 11.9.2018.

European Commission (2018b). The Entrepreneurship 2020 Action Plan. Luettu 31.7.2018. https://ec.europa.eu/growth/smes/promoting-entrepreneurship/action-plan_en.

Gartner, W.B. (1988). "Who Is an Entrepreneur?" Is the Wrong Question. *American Journal of Small Business*. Vol 18, Iss 4, 11-32.

Gibb, A. (1997). Small firms training and competitiveness. Building upon the small business as learning organization. *International Small Business Journal* 14 (3), 13-29.

Gibb, A. (2005). The future of entrepreneurship education – determining the basis for coherent policy and practice? In. P. Kyrö & C. Carrier (Eds) *The dynamics of learning entrepreneurship in a cross-cultural university context*. Hämeenlinna. University of Tampere.

Haapakorva, P., Ristikari, T. & Kiilakoski, T. (2017) Toisen asteen opintojen keskeyttämisen taustatekijöitä. Pekkarinen & Myllyniemi (toim.) *Opin polut ja pientareet. Nuorisobarometri 2017*. Luettu 30.7.2018. <https://tietoanuorista.fi/nuorisobarometri/nuorisobarometri-2017/>

Hall, S. (1999) *Identiteetti*. Tampere: Vastapaino.

Hanhinen, T. (2010). *Työelämäosaaminen. Kvalifikaatioiden luokitusjärjestelmän konstruointi*. Tampereen yliopisto. Kasvatustieteiden laitos. <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/66674/978-951-44-8290-8.pdf?sequence=1> (Luettu 10.9.2018)

Hautamäki, A., Leppänen, J., Mokka R. & Neuvonen, A. (2017). *Katse ylös kuopasta mahdollisuuksiin . Uuden ajan työ ja toimeentulo*. Sitra muistio 2017.

Heinonen, S. & Ruotsalainen, J. (2012). Towards the Age of Neo-Entrepreneurs. *World Future Re-view. Journal of Strategic Foresight*, vol 4, no 2.

Hyrkäs, J. (2016). *Startup Complexity: Tracing the Conceptual Shift Behind Disruptive Entrepreneurship*. University of Helsinki. Department of Social Research. Faculty of Social Sciences Publications of the Faculty of Social Sciences 38 (2016) *Sociology*.

Hämäläinen, T. (2009). *Yhteiskunnallinen murros ja henkinen hyvinvointi*. Sitran selvityksiä 8, Helsinki 2009.

Jamieson, I. (1984). *Schools and Enterprise*. In A. G. Watts and P. Morgan (eds.), *Education for Enterprise*, pp. 19-27. Cambridge: CRAC, Ballinger.

Jarvis, P. (1987). *Adult learning in The Social Context*. London: Routledge.

JA Worldwide (2018). About JA. Luettu 22.8.2019. <https://www.jaworldwide.org/aboutja/>.

JA Worldwide (2017). JA Worldwide Factsheet. Luettu 22.8.2018. <https://static1.squarespace.com/static/55501f11e4b0a8858a7b1286/t/5a705949c83025e265783c94/1517312331613/JA+Worldwide+Factsheet+2017.pdf>.

Johansen, V. (2018a). Innovation Cluster for Entrepreneurship Education. Lillehammer: Östlandsforskning/ Eastern Norway Research Institute- Tutkimusmuistio 1/2018.

Johansen, V. (2018b). Innovation Cluster for Entrepreneurship Education-Määrällisen tutkimuksen tulokset- Suomi. Lillehammer: Östlandsforskning/ Eastern Norway Research Institute- Tutkimusraportti 1/2018.

Jordán-Conde, Z., Mennecke, B. and Townsend, A. (2014). Late adolescent identity definition and intimate disclosure on Facebook. *Computers in Human Behavior*, 33, pp. 356-366.

JUY (2018). Koulupudokkuuteen on puututtava. Ruusupuiston kärkiuutiset. Kasvatus- ja koulutus uutisia Jyväskylän yliopistosta. <https://peda.net/jyu/ruusupuisto/uutisarkisto/5-2017/3>. Luettu 21.7.2018.

Kiiski Kataja, E. (2017) Sitra megatrendit. <https://www.sitra.fi/artikkelit/sitran-trendit-globaali-kohtalonyhteys/> Luettu: 23.7.2018.

Koiranen, M. & Ruohotie, P. (2001). Yrittäjyyskasvatus: analyysijä, synteesejä ja sovelluksia. *Aikuiskasvatus* 2/01.

Kovalainen, A. (2017) Alustatalous ja työn murros. Työn tuuli. Verkostot, alustat, ekosysteemit. 2/2017. ss. 7 – 16.

Kyrö, P & Carrier, C. (2005). Entrepreneurial learning in universities: bridges across borders. In P. Kyrö ja C. Carrier (Toim.). *The Dynamics of Learning entrepreneurship Entrepreneurship in a cross-cultural university context*. Hämeenlinna: University of Tampere.

Lackéus, M. (2015). Entrepreneurship in Education. What, Why, When, How. *ENTREPRENEURSHIP360 BACKGROUND PAPER*. European Commission. https://www.oecd.org/cfe/leed/BGP_Entrepreneurship-in-Education.pdf Luettu 1.7.2018.

Lehikoinen, A. Saarniaho, R. & Suikkanen, A. (2002). Oppimisella osallisuutta-vastauksia työn murrokseen. Sitran raportteja 29. Edita Prima Oy, Helsinki.

Mannerström, R., Hietajärvi, L., Muotka, J., & Salmela-Aro, K. (2018). Identity profiles and digital engagement among Finnish high school students. *Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace*, 12(1), article 2. <http://dx.doi.org/10.5817/CP2018-1-2>

McCallum, E., Weicht, R., McMullan, L., Price, A., Bacigalupo, M. & O'Keefe, M. (2018). *EntreComp into Action - Get inspired, make it happen: A user guide to the European Entrepreneurship Competence Framework*. Publications Office of the European Union. ISBN: 978-92-79-79360-8. ISSN: 1831-9429. <https://ec.europa.eu/jrc/en/publication/eur-scientific-and-technical-research-reports/entrecomp-action-get-inspired-make-it-happen-user-guide-european-entrepreneurship-competence>. Luettu 3.8.2018.

Myllyniemi, S. (2017) *Nuorisobarometri 2016. Tilasto-osio*. Julkaisussa: Myllyniemi, S. (toim.) *Katse tulevaisuudessa. Nuorisobarometri 2016*. Helsinki: Opetusministeriö & Nuorisotutkimusverkosto & Nuorisoasiain neuvottelukunta.

Nathan, L. (2008). *Why Arts Make Sense in Education*. *Phi Delta Kappa*, Vol 90, No3, Nov 2008. Pp. 177-181.

Nuori Yrittäjyys ry (2018a). *Nuori Yrittäjyys*. Luettu 29.8.2018. <https://nuoriyrittajyys.fi/nuori-yrittajyys/>.

Nuori Yrittäjyys ry (2018b). *Yhdistyksen historiaa*. Luettu 22.8.2018. <https://nuoriyrittajyys.fi/nuori-yrittajyys/historia/>.

Nuori Yrittäjyys ry (2018c). *NY Vuosi yrittäjänä -ohjelma*. Luettu: 22.8.2018. <https://nyvuosiyrittajana.fi/esittely/>.

Nuori Yrittäjyys ry (2018d). *Vaikuttavuus*. Luettu 29.8.2018. <https://nyvuosiyrittajana.fi/vaikuttavuus>.

NVL (2006). *TULEVAISUUDEN OSAAMISEN TIIVISTELMÄ*. Pohjoismainen aikuisten oppimisen verkosto (NVL; Nordisk Nätverk för voksnäs läring) https://nvl.org/portals/0/_dokumenter/2013/ntt_rapport_sum_fi.pdf
Luettu 25.7.2018.

OKM (2017). *Koulutuksen yrittäjyyslinjaukset 2017*. Luettu 31.7.2018. <https://minedu.fi/yrittajyyslinjaukset>

OKM (2018a). *Suomen koulutusjärjestelmä*. <https://minedu.fi/koulutusjarjestelma>
(Luettu 10.9.18)

OKM (2018b). *Työn murros ja elinikäinen oppiminen. Elinikäisen oppimisen kehittämistarpeita selvittävän työryhmän raportti*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu- ja 2018:8, Helsinki. Luettu 25.7. 2018. <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160556/okm08.pdf>

OPH (2016). *OPS 2016*. <https://www.oph.fi/ops2016>. Luettu 14.9.2018.

Pekkarinen, E. & Myllyniemi, S. (toim.) *Opin polut ja pientareet*. Nuorisobarometri 2017. Valtion nuorisoneuvosto, Nuorisotutkimusseura, Nuorisotutkimusverkosto, Opetus- ja kulttuuriministeriö.

Pinchot, G. & Pinchot, E. (1996). *Älykäs organisaatio*. Mermerus. Maarianhamina.

Pittaway, L. & Cope, J. (2007). Simulating entrepreneurial learning. Integrating experiential and collaborative approaches to learning. *Management learning* 38 (2), 211-233.

Potinkara, H., Römer-Paakkanen, T. Suonpää, M. 2013. Passion and Risk-taking Workshop at 7th Entrepreneurship education conference YKTT/Yrittäjyyskasvatuspäivät 2013. Aalto University School of Business, Helsinki, Finland, 26th to 27th September 2013.

Pulkkinen, J., Rautopuro, J. & Välijärvi, J. (2018). Kaikki hyvin? Suomalaisnuorten hyvinvointi nuorisobarometrin ja pisatutkimuksen tulosten valossa. Julkaisussa: Pekkarinen, E. & Myllyniemi, S. (toim.) *Opin polut ja pientareet*. Nuorisobarometri 2017. Valtion nuorisoneuvosto, Nuorisotutkimusseura, Nuorisotutkimusverkosto, Opetus- ja kulttuuriministeriö. ss. 121-132.

Pyykkönen, J., Myrskylä, P., Haavisto, I., Hiilamo H. & Nord, U. (2017). Kadonneet työmiehet. Suomessa 79 000 miestä ei tee tai aina edes hae töitä- mitä heille tapahtui. EVA analyysi N0 54. 16.2.2017. https://www.eva.fi/wp-content/uploads/2017/02/no_54.pdf Luettu 13.8.2018.

Raivio, H. & Karjalainen, J. (2013). Osallisuus ei ole keino tai väline, palvelut ovat! Osallisuuden rakentuminen 2010-luvun tavoite- ja toimintaohjelmissa. Julkaisussa Era, T. (toim.): *Osallisuus – oikeutta vai pakkoa?* Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 156.

URN:ISBN:978-951-830-280-6 Luettu 30.9.2018

Rintala, H. ja Nokelainen, P. (2018). Työn murros haastaa ammatillisen koulutuksen. *Talous ja Yhteiskunta* 2/2018. <http://www.labour.fi/ty/tylehti/ty/ty22018pdf/ty22018RintalaNokelainen.pdf>. Luettu 25.7.2018.

Römer-Paakkanen, T. & Suonpää, M. (2017). Yrittäjyyden ja yrittäjäksi ryhtymisen erilaiset tavat ja yrittäjyyskasvatuksen haasteet ammattikorkeakouluissa. Julkaisussa: Turpeinen, J-M. (toim.) *2017 Yrittäjyyskasvatus – Tulevaisuuden siltojen rakentaja ja raja-aitojen murtaja? Yrittäjyyskasvatuspäivät 2017 Oulussa: Artikkelikirja*. Oulun yliopisto, Kasvatustieteiden tiedekunta. Oulun yliopiston oppimateriaalia. E, Kasvatustieteet 6. Tampere. ss.311–331. <http://urn.fi/urn:isbn:9789526217895>. Luettu 29.8.2018.

Römer-Paakkanen, T. & Pekkala, A. (2008). Generating entrepreneurship and new learning environments from student's free-time activities and hobbies. *The Finnish Journal of Business Economics* 3/2008. Liiketaloustieteellinen yhdistys ry. Helsinki. pp. 341-361. http://lta.hse.fi/2008/3/lta_2008_03_a5.pdf

Römer-Paakkanen, T. (2018). Yrittäjyysosaaminen mahdollisuutena muuttuvassa taloudessa. Teoksessa Autio, M., Autio, J., Kylkilahti, E. & Pantzar, M., Kulutus ja talous – Näkökulmia yhteiskunnan muutokseen. (Tulossa)

Saastamoinen, M. (2006). Minuus ja identiteetti tutkimuksen haasteena. Pertti Rautio & Mikko Saastamoinen (Toim.) Minuus ja identiteetti. Sosiaalipsykologinen ja sosiologinen näkökulma. Tampere 2006. Tampereen Yliopistopaino Oy-Juvenes Print. https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/95382/minuus_ja_identiteetti_2006.pdf?sequence=1. Luettu 28.9.2018.

Sarasvathy, S. D. & Venkataraman, S. (2011). Entrepreneurship as Method: Open Questions for Entrepreneurial Future. *Entrepreneurship Theory and Practice*. 35(1), 113-135.

Salmea-Aro, K. (2018) Tutkimus: Vain joka viides lukiolainen tietää, mitä haluaa olla – lähes yhtä moni märehtii minuuttaan ja kouluttuu nettiin. YLE <https://yle.fi/uutiset/3-10350227>)

Salmela-Aro, K. (2016) Lähes puolella nuorista aikuisista epäselvä identiteetti: Märehtiminen varjostaa nuorten kehitystä ja sitoutumista. Julkaisussa: TAT. (2016) Kun koulu loppuu. Nuorten unelmia.

Seikkula-Leino, J., Ruskovaara, E., Ikävalko, M., Mattila, J. & Rytkölä, T. (2020). Promoting entrepreneurship education: the role of the teacher? *Education and Training*, 52(2).pp. 117-127.

Seligman, M. E. P. (2011). *Flourish: A visionary new understanding of happiness and well-being*. New York, NY, US: Free Press.

Sitra (2017a). *Tulevaisuuden koulutuksen käsikirja. Askelmerkkejä kestävä koulutuksen kehittäjille*. Veera Luoma-aho ja Olli Sulopuisto (Toim.). Sitran selvityksiä 124. Erweko, Helsinki.

Sitra (2017b). *Evätä työelämään. Kuusi tapaa lisätä korkeakouluopiskelijoiden työelämävalmiuksia*. Milma Arola (Toim.) Sitran selvityksiä 123. Kesäkuu 2017. Erweko, Helsinki. Luettu 15.7.2018. <https://media.sitra.fi/2017/06/05104025/Selvityksia123.pdf>

Smith, A.J., Collins, L.A. & Hannon, P.D. (2006). Embedding new entrepreneurship programmes in UK higher education institutions. *Challenges and considerations*. *Education + Training*. Vol. 48 No. 8/9, 555-567.

Suomen Yrittäjät. (2015). *Opiskelijasta yrittäjäksi. Ydintuloksia selvityksestä. Opiskelijayrittäjyys suomalaisissa korkeakoulussa 2014-2015*. Luettu 30.7.2018. https://www.yrittajat.fi/sites/default/files/migrated_documents/sy_opiskelijasta_yrittajaksi_2015.pdf

TAT/T-Media (2017). #KUN KOULU LOPPUU. Nuorten tulevaisuusraportti. Taloudellinen tiedostustoimisto 2017. Luettu 30.7.2018. https://www.kunkoululoppuu.fi/assets/uploads/2017/05/Kun-koulu-loppuu-nuorten-tulevaisuusraportti-2017_tiivistelm%C3%A4_19052017.pdf

Toiminen, M. (2017). Välähdyksiä tulevaisuudesta. Kymmenen teesiä uuden työn syntymisestä, yritysten muutoksesta ja yksilön mahdollisuuksista työn murroksessa. Mindmill Network. Helsinki.

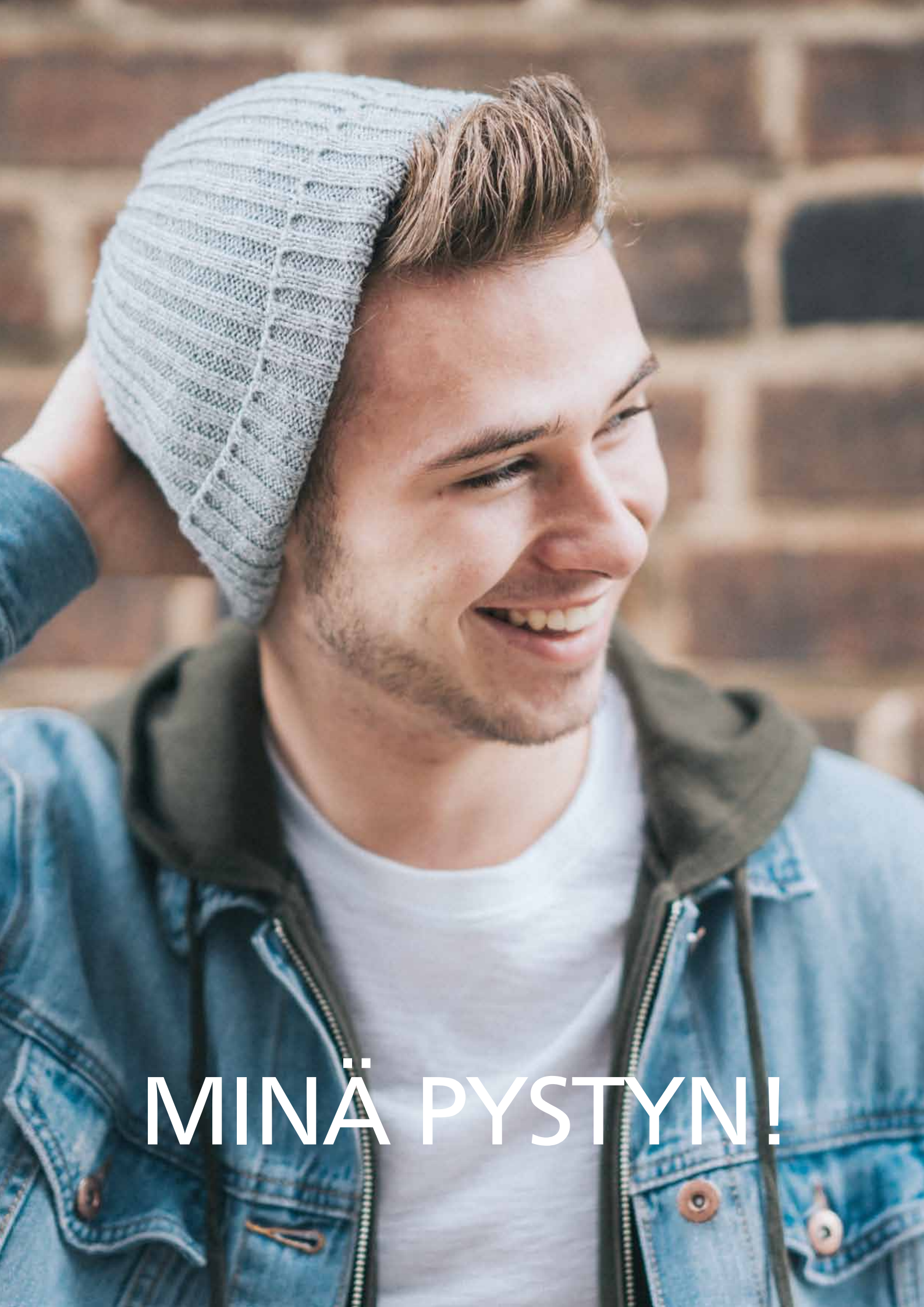
THL (2018). Lapset, nuoret ja perheet. Nuorten syrjäytyminen. https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/nuorten-syrjaytyminen/syrjaytyminen-ja-syrjaytymisen-riskitekijat. Luettu 29.8.2018.

TEM (2014). Katsaus suomalaiseen työn tulevaisuuteen. L. Pietikäinen (Toim.). Työ ja yrittäjyys 30/2014. Edita Publishing Oy. <https://tem.fi/documents/1410877/2859687/Katsaus+suomalaisen+ty%C3%B6n+tulevaisuuteen+09092014.pdf>. Luettu 1.7.2018.

VNK (2017) . Valtion tulevaisuusselonteon 1.osa. Jaettu ymmärrys työn murroksesta. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 13a/2017. Vipunen. Opetushallinnon tilastopalvelu. <https://vipunen.fi/fi-fi>.

World Economic Forum (2015). New Vision for Education Unlocking the Potential of Technology. http://www3.weforum.org/docs/WEFUSA_NewVisionforEducation_Report2015.pdf.

MINÄ PYSTYN!